

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
TEOLOGIE SISTEMATICĂ – MISIOLOGIE ȘI ECUMENISM

MISIUNE ȘI MĂRTURIE CREȘTINĂ ÎN SCRIERILE NOUTESTAMENTARE ALE SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

Teză de doctorat - REZUMAT

Coordonator științific

Doctorand

Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Petraru

Pr. Simion Purice

Iași

2022

Comisia de doctorat este alcătuită din:

Președinte:

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Vicovan, Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Coordonator științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Petraru, Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Referenți:

Pr. Prof. Univ. Dr. Valer Bel, Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj

Pr. Conf. Univ. Dr. Radu Petru Mureșan, Facultatea de
Teologie Ortodoxă, Universitatea București

Pr. Conf. Univ. Dr. Dan Sandu, Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

CUPRINSUL TEZEI

INTRODUCERE

- A. MOTIVAȚIA ALEGERII TEMEI
- B. OBIECTIVELE ȘI METODOLOGIA CERCETĂRII
- C. STADIUL CERCETĂRII TEMEI

I. PERSONALITATEA SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

I.1. SCRIERILE NOUTESTAMENTARE ALE SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

- I.1.1. Perspectivă de ansamblu asupra scrierilor noutestamentare ale Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul*
- I.1.2. Influența scrierilor noutestamentare ale Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul asupra următoarei generații*

I.2. SFÂNTUL APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL – URMĂTOR AL LUI HRISTOS ÎN LUCRAREA MISIONARĂ

- I.2.1. Chemarea la misiune a ucenicilor de către Hristos*
- I.2.2. Răspunsul ucenicilor la chemarea de mărturisire a Mântuitorului Hristos*
- I.2.3. Mântuitorul Hristos – model al misionarului creștin în viziunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul*
- I.2.4. Propovăduirea Evangheliei și mărturisirea lui Hristos cel Trimis de Tatăl ca împlinire a misiunii creștine*

II. PRINCIPIILE TEOLOGICE TRINITARE ALE MISIOLOGIEI LA SFÂNTUL APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

II.1. SFÂNTA TREIME ȘI REVELAȚIA EI – VALENȚE MISIONAR-MĂRTURISITOARE DIN PERSPECTIVĂ ORTODOXĂ

- II.1.1. Propovăduirea lui Dumnezeu care Se descoperă sau evanghelizarea*
- II.1.2. Credința venită din auzire ca mijloc al evanghelizării*
- II.1.3. Esența liturgică a propovăduirii*

II.1.4. Societatea în chipul Evangheliei

II.1.5. Evanghelizarea în parohie și în afara ei

**II.2. LUCRAREA MÂNTUITORULUI HRISTOS CA PARADIGMĂ A MISIUNII ÎN
SCRIERILE SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL**

II.2.1. Iisus Hristos trimisul Tatălui și mandatarul Apostolilor

*II.2.2. Sfânta Treime – temei al misiunii în scrierile Sfântului Apostol și
Evanghelist Ioan Teologul*

*II.2.3 Apostolicitatea – temei al misiunii în scrierile Sfântului Apostol și
Evanghelist Ioan Teologul*

**II.3. LUCRAREA DUHULUI SFÂNT CA PRINCIPIU DE REVELAȚIE ȘI
MĂRTURIE – FUNDAMENTE SCRIPTURISTICE ALE MĂRTURIEI CREȘTINE**

II.3.1. Mărturia creștină – conceptualizare

II.3.2. Revelația scripturistică misionar-mărturisitoare

*II.3.3. Înălțimea duhovnicească a vieții creștinilor în perioada
postapostolică din perspectivă misionar-mărturisitoare*

**III. ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU ȘI BISERICA – ASPECTE
MISIONAR-MĂRTURISITOARE DIN PRISMA SFÂNTULUI
APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL**

III.1. ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU DIN PERSPECTIVĂ MISIONARĂ

*III.1.1. Împărăția lui Dumnezeu – concept misionar din perspectivă
scripturistică*

*III.1.2. Împărăția lui Dumnezeu – concept misionar din perspectiva
scrierilor nou testamentare ale Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan
Teologul*

*III.1.3. Împărăția lui Dumnezeu în scrierile Părinților Apostolici
conform conceptului misionar al Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan
Teologul*

*III.1.4. Câștigarea Împărăției prin pocăință – parcurs misionar la
Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul reflectat în scrierile
Părinților Apostolici*

*III.1.5. Mântuirea ca dobândire a Împărăției – conținut al misiunii
Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul în scrierile Părinților
Apostolici*

III.2. BISERICA DIN PERSPECTIVA SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

III.2.1. Misiunea – creștere spațio-temporală a Trupului lui Hristos din prisma Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

III.2.2. Misiunea comunității ecclesiale locale în viziunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

IV. ÎNĂLȚIMEA DUHOVNICEASCĂ – ASPECTE MISIONAR-MĂRTURISITOARE ÎN VIZIUNEA SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

IV.1. RIGORI MISIONARE LITURGIC-MĂRTURISITOARE AD INTRA ÎN VIZIUNEA SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

IV.1.1. Raportul dintre misiune și Liturghie din prisma Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

IV.1.2. Continuitatea Sfintei Liturghii ca extensie a misiunii Bisericii în viziunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

IV.2. UNITATEA ȘI COMUNIUNEA ÎN HRISTOS CONFORM TEOLOGIEI MISIONARE A SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

IV.2.1. Definirea conceptului de unitate

IV.2.2. Viziunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul asupra unității din perspectivă misionară

IV.2.3. Dezvoltarea principiului unității misionare la Părinții Apostolici în duhul Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

IV.3. ΚΟΙΝΩΝΙΑ – FUNDAMENT AL FILIAȚIEI MISIONARE CREȘTINE

IV.3.1. Precizări preliminare

IV.3.2. Noțiunea de comuniune în Sfânta Scriptură

IV.3.3. Utilizarea termenului κοινωμία de către Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

IV.3.4. Comuniunea cu Dumnezeu din perspectiva Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

IV.3.5. Înfierarea sau filiația după har

IV.3.6. Filiația după har la Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

IV.3.7. Comuniunea ecclesială și misiunea Bisericii

V. ACTUALIZAREA RIGORILOR MISIONAR-MĂRTURISITOARE CREȘTINE ÎN ACORD CU SCRIERILE NOU TESTAMENTARE ALE SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

V.1. RIGORI MISIONARE FUNDAMENTALE IMPLICITE TRIMITERII EXTRASE DIN SCRIERILE SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

V.1.1. Evanghelistizarea din prisma scrierilor Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

V.1.2. Importanța trimiterii dreptei credințe prin lucrarea misionară conform Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

V.1.3. Transmiterea Sfintei Tradiții ca element constitutiv al misiunii creștine conform Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

V.1.4. Vocația mirenilor de a continua misiunea apostolică în viziunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

V.2. RIGORI MISIONARE ADAPTATE ACTUALITĂȚII AD EXTRA ÎN VIZIUNEA SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL

V.2.1. Inculturație și identitate culturală văzute din prisma Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

V.2.2. Lumea ca mediu al misiunii și mărturiei creștine din prisma Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

V.2.3. Misiunea ca mărturie adresată celor în lipsă din prisma Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

V.2.4. Importanța înălțimii duhovnicești a vieții credincioșilor în viziunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

- A. EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI:
- B. OPERE PATRISTICE:
- C. CĂRȚI DE CULT:
- D. DICȚIONARE ȘI ENCICLOPEDII:
- E. LUCRĂRI GENERALE ȘI DE SPECIALITATE:
- E. STUDII ȘI PERIODICE:
- F. SURSE DIGITALE:

Motto-uri:

„Dumnezeu nu mai găsește în realitatea fierbinte și palpabilă a vieții nici un suflet suficient de curat și dezinteresat pentru a-I prelua mesajul. Pentru că totul este atât de hidos compromis, rolurile s-au schimbat: Biserica este judecată de lume. Creștinii au făcut totul pentru a steriliza Evanghelia; s-ar spune că au scufundat-o într-un fel de lichid neutralizant. Tot ceea ce izbește, răscolește și răstoarnă a fost amortizat. Omul respinge o religie devenită inofensivă, plată, căldicică și rezonabilă.”

(Paul Evdokimov)

„Precum M-ai trimis pe Mine în lume, și Eu i-am trimis pe ei în lume.”

(Ioan 17, 18)

„Și Viața s-a arătat și am văzut-o și mărturisim și vă vestim Viața de veci, care era la Tatăl și s-a arătat nouă.”

(I Ioan 1, 2)

„Eu, Iisus, am trimis pe îngerul Meu ca să mărturisească vouă acestea, cu privire la Biserici. Eu sunt rădăcina și odrasla lui David, steaua care strălucește dimineața.”

(Apocalipsa 22, 16)

„Gândirea teologică a Bisericii de Răsărit se mișcă într-un cadru teologic și cosmologic în care, elementul dominant este conceptul Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul despre iubirea lui Dumnezeu în Treime, văzut în perspectiva eshatologică și în contemplarea doxologică a tainei lui Dumnezeu.”

(Anastasios Yannoulatos)

INTRODUCERE

Situația lumii actuale care pare a se afla într-o tot mai mare înstrăinare de Dumnezeu cere Bisericii să fie din ce în ce mai angajată în demersul său misionar mărturisitor. Această stare se materializează printr-o continuă anamneză a misiunii Mântuitorului Hristos de către cei trimiși de El. Astfel de oameni model sunt Apostolii, care se topesc în absolut, după cuvintele filozofului Petre Țuțea, fiind formați de Însuși Cuvântul Îtrupat. Cei care la rândul lor urmează Apostolilor au potențialitatea de a deveni ei înșiși oameni-model care se topesc în generații, devenind ferment activ în propovăduire. În fiecare generație există vocație misionară, iar prin ancorarea celor care beneficiază de acest dar de la Dumnezeu la etosul misionar-mărturisitor al Apostolilor, se potențează acțiunea intensivă și extensivă a Bisericii, împlinindu-se astfel mandatul primit de la Hristos.

Dintre toate textele noutestamentare, cele aparținând Apostolului pe care îl iubea Hristos sunt cele mai proprii Ortodoxiei, deși în mod paradoxal acestea reprezintă cele mai tardive scrieri canonice și cele mai actuale contextului sfârșitului de secol I. Din acest motiv, mi s-a părut deosebit de important să abordez o temă cât se poate de actuală din prisma teologiei misionare a celui mai profund scriitor al Noului Testament.

Limitarea ariei de cercetare la scrierile noutestamentare ale Sfântului Ioan este motivată în primul rând de opțiunea de a trata doar

scrierile canonice - Evanghelia, cele trei epistole și Apocalipsa, redactate de ultimul dintre Apostoli, iar nu de comunități ioaneice, delimitând aceste scrieri de apocrifele atribuite pe nedrept lui. Astfel s-a ajuns la titlul ***Misiune și mărturie creștină în scrierile noutestamentare ale Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul.***

Ceea ce l-a recomandat pe Sfântul Apostol Ioan ca model în această arie de cercetare a fost, pe de o parte, modul în care *s-a lăsat format* de către Mântuitorul Hristos, căci de la cel care cerea Învățătorului să trimită foc din cer spre a arde pe cei ce nu Îl urmau (Luca 9, 54), a ajuns cel mai mare propovăduitor al iubirii creștine (I Ioan 4, 16); iar pe de altă parte, el a fost *cel mai apropiat* dintre ucenicii Domnului (Ioan 13, 23), *martor* la minunile de taină (Matei 17, 1), a jertfei de pe Cruce (Ioan 19, 26) și a Învierii (Ioan 20, 8). A purtat de grijă Maicii Domnului (Ioan 19, 27) și a fost *cel din urmă Apostol* (Ioan 21, 22), care a cărmuit Biserica. A făcut *legătura dintre prima și cea de-a doua generație de creștini*, între martorii oculari și cei născuți în credință, influențând decisiv pe scriitorii postapostolici. S-a dovedit cel mai *apt în actualizarea misiunii și mărturiei creștine* prin întrebuințarea conceptelor filosofice grecești și *a depășit discursul descriptiv prin cel simbolic.*

Misiunea Sfântului Evanghelist Ioan, așa cum reiese din scrierile sale noutestamentare, are o *particularitate* care o distinge de misiunea autoritară a Sfântului Apostol Petru – care s-a adresat evreilor, precum și de misiunea libertății adresată neamurilor caracteristică Sfântului Apostol Pavel. Aceștia din urmă au zidit în perioada începutului Bisericii,

până la dărâmarea Ierusalimului, în timp ce Sfântul Ioan Prezbiterul și-a accentuat și amplificat misiunea în *perioada de maturitate a Bisericii*, caracterul *definitiv* al lucrării sale misionar-mărturisitoare fiind cel al *unității și consolidării*. Prin lucrarea misionară a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul s-a realizat o *sinteză unificatoare a teologiei creștine maturizate*, trecută prin prigoană și înveșnicită prin trăirea în Duhul lui Hristos.

Importanța deosebită a misiunii mărturisitoare a acestuia reiese din scrierile sale, prin care a cimentat definitiv *dreapta învățătură*, a predat *dreapta viață* și a înrădăcinat întregul *orizont expectativ al oricărui creștin* din toate timpurile - așteptarea și modul revenirii Mântuitorului Hristos.

Scrierile Teologului dintre Apostoli abundă de pasaje deosebit de importante în ceea ce privește *misiunea și mărturia creștină*: de la modul în care Mântuitorul Iisus Hristos este prezentat invitând pe cei doi ucenici să vină și să vadă unde locuiește, la rezonanțele împlinirii mandatului răscumpărător de către Iisus Domnul; de la pedagogia rugăciunii Mântuitorului, primirea de bunăvoie a pătimirilor și încredințarea dincolo de îndoială a Învierii, la exemplul Apostolului de smerenie în toată misiunea sa, dar și păzirea cu strășnicie a adevărului de credință revelat contra ereticilor. Misiunea creștină este evidentă în tot ceea ce evocă și învață Evanghelia, cele trei epistole sobornicești dimpreună cu Apocalipsa, iar mărturia creștină vine să întărească prin cel ce mărturisește, adevărul de credință prin care Îl cunoaștem pe Hristos.

Tehnica amplificării utilizată de Sfântul Ioan creează un cadru model pentru modul în care misionarul trebuie să evanghelizeze, pornind de la *inițiativa mărturiei* care angajează adresantul prin cele firești, *mergând succesiv mai profund* în măsura deschiderii interlocutorului, lăsând loc *lucrării harului* lui Dumnezeu care este în fond punctul central al misiunii.

Obiectivul fundamental al acestei lucrări constă în răspunsul la întrebările următoare: *poate teologia Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul, așa cum reiese din scrierile sale noutestamentare, să stea la baza misiunii Bisericii astăzi? Sau este ea doar complementară teologiei misionare aparținând Sfinților Matei, Luca și Pavel?*

În parcurgerea acestui demers științific, am utilizat diverse *metode de cercetare*, cum ar fi: *analiza, sinteza, comparația, deducția și metoda hermeneutico-exegetică*. *Analiza și sinteza* sunt metode folosite în *descrierea evoluției unor concepte* pe care le-am utilizat, precum misiunea și mărturia creștină. Prin *deducție* am exprimat *puncte de vedere proprii*, după analiza conceptelor și a fenomenelor, pentru a putea contura răspunsuri de actualitate. *Metoda hermeneutico-exegetică* este cea prin care am adaptat *discursul Sfinților Părinți* la noutățile contemporane, interpretând în lumina temei noastre textele Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul ce privesc misiunea și mărturia creștină. Prin metoda *comparativă* de cercetare, am *analizat critic* aspecte ce țin de *perspectivele teologiilor misionare eterodoxe* și modul în care acestea sunt sau nu în armonie cu tradiția patristică a Bisericii.

Lucrarea de față demonstrează *perenitatea* teologiei misionar-mărturisitoare a Sfântului Ioan, folosind principii clare, prin metode elocvente și utilizând mijloace specifice misiologiei creștine. Ea reprezintă o *pledoarie cu privire la necesitatea unei mai bune înțelegeri a teologiei misionare a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan*.

Pe parcursul tezei am urmărit *particularitățile misionare pe care se bazează teologia celui din urmă dintre Apostoli*, fiind pusă în valoare interpretarea patristică a textelor de importanță în aria de cercetare delimitată de conceptele întrebuițate.

Cercetarea de față vizează acele texte aparținând Apostolului pe care Iisus îl iubea ce constituie subiectul misiunii și mărturiei creștine. Am tratat fragmente specifice din Evanghelie, cele trei epistole sobornicești și Apocalipsa, dezvoltate hermeneutic conform Sfinților Părinți ai Bisericii, în vederea constituirii unui cadru de principii și fundamente misionare care să constituie un model viu pentru actualitate. Totodată, am recurs periodic la texte aparținând Părinților Apostolici care sunt relevante în tratarea temei de față, întrucât aceștia au fost ucenici ai ultimului dintre Apostoli. Apoi am utilizat texte ale Sfinților Părinți precum tâlcuiri ale scrierilor Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul aparținând Sfântului Ioan Gură de Aur, Sfântului Chiril al Alexandriei, Sfântului Teofilact Episcopul Bulgariei, dar și lui Origen.

În acest punct trebuie subliniat *caracterul original al temei alese spre cercetare științifică doctorală în domeniul misionar*. Un asemenea *demers* amplu de studiu *nu a mai fost întreprins în literatura românească*

de specialitate, deși majoritatea profesorilor de misiologie au abordat teme misionare aparținând Sfântului Apostol Ioan. În acest sens, în domeniul misionar amintim pe: prof. Vasile Ispir, Pr. Ioan Bria, Diac. prof. univ. dr. Petre I. David, Pr. prof. dr. Sterea Tache.

Misionarii ortodocși străini care au determinat direcția de cercetare și au influențat abordarea temei de față prin scrierile lor sunt următorii: IPS Anastasie Yannoulatos, Arhiepiscopul Tiranei și al întregii Albanii, Fr. Michael Keiser, Fr. Edward Rommen, Fr. Thomas Hopko, dr. James J. Stamoolis. Dintre misiologii străini aparținând altor confesiuni care au influențat dezvoltarea acestei lucrări amintim pe David J. Bosch și pe Stephan B. Bevans. Trebuie avut în vedere că în ceea ce privește literatura străină, aceasta a tratat teologia misionară a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul din perspectiva doctrinară a bisericilor cărora aparțin autorii.

Lucrarea de cercetare pe care am întocmit-o demonstrează că misiunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul *stă la baza misiunii Bisericii astăzi*, ea cuprinzând toate particularitățile unui *sistem misionar complet*: unicitatea misiunii; realizarea acesteia în cele două direcții: *vita Trinitatis ad intra* și *vita Trinitatis ad extra*; având o întreită structură compusă din cuvânt (κήρυγμα – *kerigma*), acțiune (διακονία – *diakonia*) și existență (κοινωνία – *koinonia* sau μαρτυρέω – *martyreo*); aceasta împărtășește oamenilor întreita realitate: oferirea unei noi interpretări a realității, comunicarea unui nou mod de viață și integrarea într-o comunitate nouă din punct de vedere ontologic; are patru

direcții de activitate exprimate prin: lucrarea pastorală, evanghelizarea celor căldice din trupul ecclesial, preschimbarea lumii sau înduhovnicirea ei și evanghelizarea celor care nu Îl cunosc pe Dumnezeu. După cum s-a concluzionat în finalul acestei lucrări de cercetare, *scrierile noutestamentare ale Apostolului Iubirii* nu doar că *tratează* principiile misionare enumerate, dar *cuprind în sine direcții noi de cercetare* care *pot sta la baza misiunii ecclesiale a viitorului*.

Prin această lucrare de cercetare am demonstrat că *teologia misionară mărturisitoare a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul* trebuie să constituie *punctul de revigorare misionară și paradigma înnoirii mărturiilor evanghelice în Sfânta Tradiție*, pentru a putea fi în mod real *continuatoare a misiunii lui Hristos pentru ziua de azi*, în care există două tendințe opuse dar anticreștine, anume *secularizarea și repăgânizarea*, când se pare că Dumnezeu nu mai are loc în om.

În concluzie, prin tema de cercetare propusă am tratat în *manieră ortodoxă* *teologia misionară mărturisitoare a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul*, folosind *gândirea patristică* și ghidându-mă după liniile cercetătorilor străini actuali. Astfel am formulat explicit un *sistem personal al misiunii caracteristice Apostolului Iubirii*, în vederea *actualizării misiunii Bisericii la contemporaneitate pentru a adecva mărturia la timpurile pe care le trăim*.

Rezumatul lucrării

Lucrarea este împărțită în cinci capitole, subdivizate, la rândul lor, în mai multe subcapitole. În **primul capitol** al tezei intitulat PERSONALITATEA SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL, pornind de la faptul că *întreaga viață* a Sfântului Apostol Ioan este un *model misionar* ce constituie un *exemplu viu și relevant de mărturie creștină autentică* pentru *acum-ul gnomic*, am cercetat tipologic mai întâi scrierile noutestamentare ale Sfântului Ioan Teologul.

Am utilizat o abordare de ansamblu a scrierilor noutestamentare ale Sfântului Apostol Ioan pentru a arăta că acestea exprimă o veritabilă *perspectivă mistică asupra trăirii Adevărului revelat*, caracteristică Ortodoxiei. Ele împărtășesc o profundă *unitate compozițională, lingvistică și doctrinară*, motiv pentru care de la început au fost răspândite și asumate de către Biserică.

Stilul este clar *schematic*, abundând în *juxtapuneri sistematice simbolice și profetice* cu scop teologic demonstrativ. Exprimând *experiența vieții ecclesiale maturizate*, utilizează un *limbaj voluntar obscur* ce presupune *incomprehensibilitatea tainei revelate*. Scrierile sunt izvorâte dintr-o *necesitate misionară* ce *răspunde creștinilor din toate timpurile* în ceea ce privește nevoia de a-L cunoaște autentic pe Cuvântul lui Dumnezeu Întrupat.

Am subliniat influența scrierilor noutestamentare ale Sfântului Apostol Ioan asupra următoarei generații, arătând realitatea formulată de Christopher Henry Dawson, conform căruia, pentru a *înțelege* cât mai clar *gândirea patristică a Bisericii* este nevoie de o *întoarcere la teologia textelor Sfântului Ioan Teologul*.

Principiile misionare fundamentate pe scrierile Sfântului Ioan constituie *puncte de pornire* pentru *discursul mărturisitor* al generațiilor postapostolice. Se descoperă o *tradiție misionară creștină* - o manifestare a *creștinismului apostolic centrat pe Dumnezeu-Omul Iisus Hristos*, subliniindu-se caracterul ecclesial particular, o *misiune teonomă și hristonomă*. Criteriul axiologic este *Persoana divino-umană a Fiului lui Dumnezeu Întrupat*.

Utilizând principiul chemării la misiune a ucenicilor de către Hristos, precum și pe cel al răspunsului ucenicilor la chemarea de mărturisire, am arătat că Sfântul Ioan este un adevărat următor al lui Hristos în lucrarea misionară.

Raportul fundamental dintre Iisus și ucenicii Săi era acela de *învățător-ucenic*, El fiind *modelul misionarului și mărturisitorului*, *exemplu exterior și împreună-lucrător* cu ucenicul angajat în răspunsul afirmativ la chemarea Tatălui. *Originea divină a misiunii* denotă *importanța uceniciei și a succesiunii în mărturisire*.

Răspunsul afirmativ al Apostolilor este un *act liber volițional* ce presupune *renunțarea la toate pentru slujirea Cuvântului și împlinirea economiei mântuirii prin acceptarea voinței lui Dumnezeu*. Da-ul a

conferit apostolilor *simțul transcendentului*, transfigurându-i prin *hristificarea ființei umane* în urma *supunerii de bunăvoie sfatului Duhului Sfânt*. Sfântul Ioan devoalează *adevărul relației indisolubile dintre credință și viață*.

Dumnezeu devine disponibil în Hristos oricărui om în virtualitatea acestei maxime apropieri dintre om și El prin Întrupare, fiind partener în formă umană într-un dialog veșnic, putând conduce pe om în cunoașterea infinită a Sa ca Dumnezeu. Recipientul actului misionar are posibilitatea recunoașterii lui Dumnezeu în măsura în care *misionarul* este el însuși *icoană vie a acestei experiențe personale* a comuniunii deschise în Persoana Mântuitorului Hristos.

Propovăduirea Evangheliei și mărturisirea lui Hristos cel Trimis de Tatăl reprezintă împlinirea misiunii creștine, deoarece credincioșii au vocația să dea mărturie despre iubirea Lui ca putere îndumnezeitoare. *Relevanța modelului Sfântului Ioan Teologul ca evanghelizator*, alături de *caracteristicile misionarului*, precum și *centralitatea hristică a mărturiei creștine* în viziunea sa, constituie primul pas în descoperirea unui *sistem misionar-mărturisitor propriu* Celui din urmă dintre Apostoli și o primă etapă în *demonstrarea obiectivului lucrării* de față.

În **al doilea capitol** intitulat **PRINCIPIILE TEOLOGICE TRINITARE ALE MISIOLOGIEI LA SFÂNTUL APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN**, am identificat trei note caracteristice ale teologiei misionare ioaneice.

În primul rând, principiul misionar ancorat în Sfânta Treime și revelația ei presupun propovăduirea lui Dumnezeu care Se descoperă, exprimând *natura misionară a Bisericii*, credința venită din auzire ca mijloc al evanghelizării, esența liturgică a propovăduirii, societatea în chipul Evangheliei, precum și evanghelizarea în parohie și în afara ei.

Evanghelizarea este funcția esențială a Bisericii, izvorând din Revelație. Între *Evanghelizare* și *Taina Sfintei Liturghii* există o *legătură foarte strânsă* fundamentată pe *aspectul hristologic* al experienței vieții de comuniune eclezială. *Viziunea ortodoxă eclezial-sacramentală asupra misiunii Bisericii presupune faptul că taina și minunile sunt intim legate de Cuvânt și învățătură.*

Conștientizarea realității persoanei umane întregi - trup și suflet, duce la recunoașterea acesteia ca fiind *homo religiosus*, dar împlinirea în mod plinar e posibilă doar dacă devine *homo eclezialis*, prin *comuniunea nemijlocită cu Hristos*. Misiunea Bisericii presupune *îndrumarea societății în spirit creștin*, o *pnevmatizare a comunității cetățenilor prin eclezializarea lumii.*

Inima și Evanghelizarea: mai întâi există *trăirea Evangheliei în contextul liturgico-pastoral* (*diastola* – o umplere a credincioșilor de *lucrarea Duhului Sfânt* în vederea înrăuririi acestora cu puterea propovăduirii), apoi *ieșirea mesajului revelat prin mărturia spre exterior* (*sistola* – precum sângele este expulzat spre cele mai îndepărtate celule, prin cele mai mici capilare, *Cuvântul este transmis pretutindeni*, prin cei mai mici dintre credincioși).

În al doilea rând, principiul misionar al lucrării Mântuitorului Hristos ca paradigmă a misiunii este în scrierile Sfântului Ioan prezentat într-un mod *sumar și defalcat*, dar *simbolic și atent selectat*, fiind un exemplu de a evangheliza și de a mărturisi. Iisus Hristos este trimisul Tatălui și totodată mandatarul apostolilor, actul misionar fundamentându-se pe această realitate transcedentală. În scrierile Ucenicului iubit, Sfânta Treime este temei al misiunii, apostolatul fiind identificat cu *trimiteră cea dintâi - Mântuitorul este trimisul Tatălui*, iar *Duhul Sfânt este trimisul Fiului* prin purcedere de la Tatăl. Astfel, *apostolicitatea* este din perspectivă ioaneică temei al misiunii, fundamentată pe autoritatea divină transmisă aleșilor după principiul veterotestamentar, conform căruia emisarul unui om este ca omul însuși. *Mărturia apostolică* este una unitară, îndrumată de *Duhul Sfânt*, realitate mărturisitoare ce conferă teologiei misionare ioaneice proprietatea de a se *fundamenta practic trinitar*.

În al treilea rând, principiul misionar al lucrării *Duhului Sfânt* este indisolubil legat de *revelație și mărturie*, deoarece misiunea Bisericii se articulează la revelație prin lucrarea Duhului Sfânt, iar *Sfânta Scriptură are o finalitate antropologică* întrucât se *adresează umanității întregi*. Părintele Profesor Ioan Bria spunea în acest sens, că fără unitatea prealabilă în numele lui Hristos, o comunitate de creștini ar putea fi o asociație voluntară religioasă, dar niciodată o Biserică. De aceea, *înălțimea duhovnicească a vieții creștinilor* în perioada postapostolică

constituie din perspectivă misionar-mărturisitoare o *caracteristică* a teologiei Sfântului Ioan.

Obiectivul prezentului demers științific se întărește, *fiecare dintre Persoanele Sfintei Treimi constituind fundamente pentru un sistem misionar holist integrator.*

Capitolul al treilea intitulat ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU ȘI BISERICA – ASPECTE MISIONAR-MĂRTURISITOARE DIN PRISMA SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL reprezintă abordarea conceptelor esențiale mesajului Veștii celei Bune.

Mai întâi, am conceptualizat misionar Împărăția lui Dumnezeu din perspectivă scripturistică generală, apoi ioaneică particulară, am analizat raportul dintre pocăință și câștigarea cetățeniei cerești, iar apoi am cercetat modalitatea prin care aceasta se dobândește conform scrierilor Sfântului Ioan și ecourilor teologiei sale în generația Părinților Apostolici.

Accederea la Împărăția lui Dumnezeu se face doar prin credința în Fiul. Dinamica interioară a acestei stări nu se va sfârși niciodată fiind înrădăcinată în iubirea desăvârșită a Preasfintei Treimi. Ca sinonim al Împărăției lui Dumnezeu, Sfântul Apostol Ioan utilizează conceptul de viață veșnică (17 ocurențe) și viață (19 ocurențe). Precondiția pentru dobândirea cetățeniei cerești este Taina Nașterii de sus, iar pentru părtășia la viață este Taina Euharistiei. Manifestarea deplină a

Împărăției lui Dumnezeu va fi o *realitate concretă la Parusie*, când întreaga creație va fi refăcută (Apocalipsa 21, 1-2).

Mai pe urmă, deoarece *Biserica* reprezintă *exteriorizarea*, sau *forma văzută a Împărăției lui Dumnezeu pe pământ*, am dezvoltat perspectiva misionar-mărturisitoare a Sfântului Apostol Ioan despre Biserică. Creșterea spațio-temporală a Trupului lui Hristos nu privește doar *cantitatea numerică* a credincioșilor ci și *creșterea calitativă* a celor ce sunt mădulare ale Domnului.

Din perspectiva Sfântului Apostol Ioan, doar *fidelitatea față de Biserica cea adevărată conduce la dezvoltarea spațio-temporală a Trupului lui Hristos*, creșterea și maturizarea ecclesială văzându-se pe potriva gradului în care *mădularele ei participă la bunătatea, frumusețea, unitatea și integritatea Bisericii*. În acest sens, misiunea comunității ecclesiale locale, a parohiei, în viziunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul este *să adune și să compună o comunitate creștină de persoane în jurul Mântuitorului* prezent pe masa Sfântului Altar.

Preotul este trimis într-o comunitate în vederea *zidirii, restaurării și întăririi* mădulelor Trupului Tainic al lui Hristos dintr-un anumit *areal spațial și temporal*, fiind totodată un *remediu împotriva oricărui individualism ori sectarism*. Biserica este pentru Sfântul Ioan Teologul *spațiul misionar-mărturisitor autentic* în care *persoana umană își atinge vocația existențială*, topos al filiației divine, mediu al restaurării chipului și lucrării spre atingerea asemănării cu Dumnezeu.

Capitolul al patrulea pe care l-am intitulat ÎNĂLȚIMEA DUHOVNICEASCĂ – ASPECTE MISIONAR-MĂRTURISITOARE ÎN VIZIUNEA SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL demonstrează profunzimea teologiei ioaneice în ceea ce privește direcția spre interior a lucrării apostolice.

În prima parte am dezvoltat *rigorile misionare liturgic-mărturisitoare ad intra* care transpar din scrierile Sfântului Ioan. Câteva *caracteristici fundamentale ale misiunii Bisericii* subordonate acesteia reprezintă *acte de învățare, păstrare a Adevărului revelat de către Dumnezeu, dar și dezvoltarea relației de κοινωνία* (comuniune) a credincioșilor în experiența Împărăției Cerurilor.

Există un *raport strâns* între misiunea Bisericii și viața ei liturgică. Misionarii se înarmează prin *viața liturgic-duhovnicească* pentru a putea arunca *mreaja mărturiei* care să invite pe cei din exterior la *deschiderea liturgic-sacramentală* în vederea *întâlnirii directe cu Hristos*. *Existența comunională* își află *izvorul existenței* în *cuminecare*, motiv pentru care în acest act intim se află și *întărirea puterii misionare a mirenilor de a predica și de a evangheliza*.

Din perspectiva *rigorilor misionare liturgic-mărturisitoare* ioaneice, *înălțimea duhovnicească* este *transpusă* în cea mai autentică formă de *prelungire a Liturghiei* prin *iubirea semenilor*, act misionar prin excelență, ce creează un *al doilea altar*, pe care se săvârșește *taina fratelui*.

În cea de-a doua parte am dezvoltat conceptual *unitatea și comuniunea în Hristos* conform teologiei misionare ioaneice, exprimând *unirea la care persoana biologică este chemată* spre a deveni *homo ecclesialis*. Utilizând principii fundamentale aparținând Apostolului Iubirii, Părinții Apostolici *leagă unitatea de ierarhie* – evidențiind legătura indisolubilă de *Hristos Arhiereul* și implicit de *Euharistie*, în *dragoste și rugăciune*.

În cea de-a treia parte am tratat conceptual și am dezvoltat misionar termenul *κοινωνία* – (comuniunea ecclesială în lume) ca fundament al filiației creștine după har. Sfântul Ioan exprimă *apofatismul comuniunii dintre credincioși în trupul tainic al lui Hristos*, deoarece în el există o dublă valență scripturistică: *exprimă atât relația dintre Dumnezeu și persoanele credincioase, cât și relația dintre credincioșii înșiși*, așa cum ar trebui ea să fie. Prin acest concept înțelegem *părtașia, comuniunea și apoi împărtășirea* ce se leagă indisolubil de *întruparea Cuvântului*. *Căderea din comuniunea cu Dumnezeu aduce cu sine căderea din relația de iubire cu semenii*. Comuniunea cu Dumnezeu din perspectivă ecclesială, pe baza modelului Fiului Întrupat, dezvăluie relația dintre Tatăl și fiii Săi după har, iar între credincioși relația caracteristică este cea de frățietate.

Credinciosul este *din Dumnezeu* (I Ioan 5, 20) și cine păzește cuvântul Lui rămâne *întru El* (I Ioan 2, 5), adică *în Fiul și în Tatăl* (I Ioan 2, 24), iar Dumnezeu rămâne *în el* (I Ioan 3, 24), creștinul aflat în această comuniune este *născut din Dumnezeu* (I Ioan 3, 9) și este *fiu al Lui* (I

Ioan 3, 2), acesta *are pe Tatăl și pe Fiul* (II Ioan 9), *are viața* (I Ioan 5, 12) și *Îl cunoaște pe Dumnezeu* (I Ioan 4, 7).

Înfierea sau filiația după har este o expresie specifică gândirii patristice ortodoxe. Așa cum *Hristos* este Fiul Tatălui *prin natură*, *credincioșii* devin *fii ai Tatălui după har*, în măsura în care *se aseamănă cu Hristos prin asceză*, prin *împlinirea poruncilor* și prin *împărtășirea cu Sfintele Taine*, pe baza *credinței în Hristos* și a *lucrării Sfântului Duh*. Prin această *filiație după har* se exprimă împlinirea vocației omului, *trecerea de la „după chip” la „asemănare”*.

Pe calea deschisă nouă de Fiul *ajungem până la Tatăl călăuziți de Duhul Sfânt*, al cărui templu suntem. *Întruparea* reflectă o oarecare *antropomorfie a lui Dumnezeu*, dar revelează în mod sigur o *teomorfie a omului*, conform teologului Paul Evdochimov. Sfântul Niceta de Remesiana a dezvoltat o *teologie a comuniunii sfinților*, în care *nici unitatea nu se sfârșește*, *nici persoanele nu se contopesc*, *nu e mediu al indivizilor izolați și egoiști*, dar *nici spațiu al contopirii persoanelor înăbușite de apropiere*.

Roadele acestei comuniuni autentice cu Dumnezeu se văd în *biruința credinciosului asupra păcatului și asupra lumii* (I Ioan 5, 4), devenind fiu al lui Dumnezeu apare *neputința de a mai săvârși păcatul* (I Ioan 5, 18), așezarea propriei voințe în acord cu voința divină stinge orice frică (I Ioan 4, 18), conferă îndrăzneală în fața Judecății finale (I Ioan 4, 17) și oferă siguranța de a fi ascultat în rugăciune (I Ioan 5, 15).

Comuniunea devine pentru credincioși *izvor de pace* (II Ioan 3) și naște în ei *bucuria deplină* (I Ioan 1, 4), toate aceste roade conferind *misionarului creștin o maturitate spirituală indispensabilă în vederea extinderii comuniunii ecclesiale*. Putem identifica o *chemare ontologică a persoanei umane la adevărata comuniune*, cea cu *Persoanele Sfintei Treimi*, care au *comuniunea desăvârșită a iubirii*.

În cel de-al **cincilea capitol** intitulat ACTUALIZAREA RIGORILOR MISIONAR-MĂRTURISITOARE CREȘTINE ÎN ACORD CU SCRIERILE NOUTESTAMENTARE ALE SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN TEOLOGUL am demonstrat atingerea obiectivului propus și totodată am exprimat elementele de originalitate ancorate în actualitate ale teologiei misionare ioaneice.

Episcopul Anastasios de Androussa, afirmă că dezvoltarea misiunii ortodoxe trebuie să aibă ca bază câteva adevăruri fundamentale care o determină în mod ontologic:

1. Realitatea Revelației și tainei Sfintei Treimi;
2. Conștiința misionară creștină este dependentă de ecclesiologie și hristologie;
3. Angajamentul misionar presupune o participare la planul eshatologic universal al lui Dumnezeu.

Preotul misiolog Edward Rommen emite câteva axiome care privesc Biserica drept centralitate a mării trimiteri la misiune:

- a). Biserica este *singurul punct de pornire în demersul misionar-mărturisitor*;
- b). Biserica este *singurul mediu unde Sfintele Taine sunt accesibile*;
- c). Biserica este *singurul topos unde prezența lui Hristos este reală acum pe pământ*;
- d). Biserica este *singurul context în care porunca didactică a Mântuitorului poate fi împlinită*;
- e). Biserica este *singurul spațiu unde toate darurile Duhului sunt accesibile*;
- f). Biserica este *singura sursă de autorizare a misiunii*.

Pentru ca cele mai sus amintite să fie *valabile*, Biserica trebuie să fie *caracterizată de: apostolicitatea misiunii, apostolicitatea dogmatică și apostolicitatea practicilor*.

În prima parte am tratat rigorile misionare fundamentale implicate trimiterii exprimate în scrierile Sfântului Ioan, pornind de la ideea că *trimiterea este realitatea transcendentală, vocațională* care separă misiunea Bisericii de orice altă lucrare lumească a oricărei comunități de persoane. Nu se poate înțelege *mărturia credinței în afara adevărului*, nu putem identifica un *scop divin al misiunii* dacă aceasta nu ar presupune *transmiterea revelației dumnezeiești*.

Doar în măsura *fidelității față de Sfânta Tradiție și Sfânta Scriptură*, în virtutea sinodalității, pe baza Simbolului de Credință, a eficacității Sfintelor Taine și a lucrării Sfintei Treimi în expresia misionară a Bisericii, aceasta *își împlinește mandatul spre care a fost*

trimisă. Sfânta Tradiție este lucrarea Duhului Sfânt în Biserică și înseamnă practica Bisericii care este un organism viu, nelimitat de spațialitatea sau temporalitatea lumii acesteia materiale și care presupune o expresie personală a fiecărei generații de creștini, fără însă a intra în contradicție cu expresiile anterioare ale vieții în Hristos.

Sfântul Ioan Teologul întrebuițează termenul πιστεύω (*a crede în ceva, a fi convins de ceva, a avea încredere*) și derivate ale acestuia de 107 ori, de trei ori mai des decât în evangheliile sinoptice la un loc. *Credința* este un *act liber* asemenea *convertirii* și totodată unul *sinergic* ce presupune *împreună lucrarea omului cu Dumnezeu*. El subliniază în scrierile sale importanța transmiterii drepte credințe prin lucrarea misionară. *Misiunea Bisericii* este nedespărțită de *adevărul cuvântului* pe care îl propovăduiește deoarece ea *nu transmite o informație obișnuită ci pe Logosul Întrupat*.

Transmiterea dreptei credințe este o *structură intrinsecă lumii*, fundamentându-se pe „*comunicarea prin comuniune*” deoarece:

1. Raționalitatea lumii este vădită prin ordine, frumusețe și echilibru;
2. Raționalitatea umană activează din punct de vedere cognitiv și experiențial;
3. Lumea este percepută ca un dialog între Creator și omul ce descoperă logosul – raționalitatea și sensul celor create.

Sfântul Apostol Ioan îndeamnă pe credincioși prin scrierile sale să *se despartă desăvârșit de eretici și schismatici* și să rămână în *ortodoxie*

și ortopraxie pentru a fi în Hristos, accentuând discernământul harismatic al întregii Biserici.

Transmiterea Sfintei Tradiții ca principiu fundamental al misiunii creștine constituie un alt element important în teologia misionară a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul. *Sfânta Tradiție* este principiul, criteriul și mediul permanent al *Sfintei Scripturi*, norma ei este *practica Bisericii*, asigurând transmiterea *ethosului* sau *duhului comunității mărturisitoare* de la o generație la alta. Ea este *trăită, asimilată și exprimată* în mod particular *de fiecare generație* de credincioși ca fiind o *memorie vie* și nu *împietrită a istoriei mântuirii*, existând o *complementaritate între tradiție și înnoire*.

Conform Sfântului Ioan, deși Sfânta Tradiție e mărturisită personal generațional, totuși rămâne *mereu fidelă temeliei apostolice* pe care se bazează și este *ocrotită de Harul Duhului Sfânt*, oferind *spațiu de exprimare* noilor generații de creștini.

Vocația mirenilor de a continua misiunea apostolică în viziunea Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul este redată deosebit prin cuvintele lui Paul Evdokimov, conform căruia ideea unui *popor profan* nu își are locul în Biblie, fiind *absolut inimaginabil*. Scriptura propovăduiește constant și ferm *caracterul sacru și sacerdotal al fiecărui membru al poporului lui Dumnezeu*. În pofida unei conștiințe adormite care a făcut din λαός Θεοῦ doar λαϊκός, teologia misionară ioaneică prezintă *preoția universală* ca fiind o *realitate ecclesială*. Există o *simbioză fecundă între cler și mireni*, în perspectivă misionară putându-

se vorbi despre o *relație de cooperare, împreună slujire și dragoste frățască desăvârșită*, orice alienare a mirenilor fiind contrară naturii ecclesiale a Bisericii.

În cea de-a doua parte am dezvoltat rigorile misionare adaptate actualității ad extra în viziunea Sfântul Apostol Ioan, abordând *inculturația și identitatea culturală*, fiindcă orice mărturie trebuie să ia forma unor *elemente și valori culturale* accesibile adresanților, indigenizarea mesajului mărturiei este inevitabilă. Mântuitorul S-a Îtrupat în cultura evreiască, a viețuit conform acesteia și a făcut cunoscut numele lui Dumnezeu folosindu-Se de cultura, conceptele și principiile respectivului mediu, model aplicat de Sfinții Apostoli în varii contexte de misiune.

Lumea ca mediu al misiunii și mărturiei creștine, din perspectiva Sfântului Ioan Teologul, face delimitarea clară, pe de o parte, între *lumea* care reprezintă *umanitatea* sau *totalitatea oamenilor pentru care Hristos S-a Jertfit* pentru a-i mântui în sens obiectiv, acestora adăugându-li-se și creația care împreună suspină așteptând ridicarea, iar pe de altă parte, *lumea* care reprezintă *totalitatea celor existente* care sunt *supuse păcatului*, subjugate de repercusiunile căderii și animate de cele contrare sensului creării lor.

Învierea Domnului Iisus Hristos a *transfigurat ontologic firea*, precum și cadrul existențial al experiențelor umane, pentru ca acesta să devină *spațiu adecvat în vederea comunicării și transiterii Evangheliei*. Cele două valențe ale raportului dintre Biserică și lume se datorează

spiritului sacerdotal liturgic de sfințire și respectiv cel profetic de judecată, pe care Biserica le presupune, dar și deschiderii lumii la mântuire și respectiv închiderii lumii în sine ca răspunsuri posibile ale ei la chemarea lui Dumnezeu.

Latura socială sau misiunea ca mărturie adresată celor în lipsă, din perspectivă ioaneică, evocă importanța buneivoințe față de cei în lipsă, dar aceasta este rezultată din trăirea în credință, este o roadă a iubirii creștine, iar nu un scop în sine care să genereze misiunea. Biserica nu propovăduiește egalitatea socială, ci pe Hristos, trăind în Dumnezeu fiecare persoană se îndreaptă spre celălalt și îl sprijină oferind din surplus, nu ca obligație, ci ca faptă autentică de dragoste și grijă pentru fratele său în Hristos, pentru cel în care natura umană pe care o împărtășim cu toții se află în pericol.

Învățătura lui Hristos ne îndeamnă la detașarea de cele materiale în beneficiul stării duhovnicești. Vestea cea Bună nu este îmbogățirea săracilor și sărăcirea bogaților, ci Împărăția Cerurilor - depășirea fatalității de a avea, pentru a fi, lepădarea de atașamentul față de cele pieritoare pentru a le dobândi pe cele veșnice. Misiunea socială nu se face prin înlocuirea rugăciunii cu filantropia, ci prin amplificarea rugăciunii în activitatea filantropică.

Punctul spiritual culminant al teologiei misionar-mărturisitoare ioaneice este identificat cu importanța înălțimii duhovnicești a vieții credincioșilor. Biserica este o instituție divino-umană, iar prin calitatea duhovnicească a vieții și spiritualitatea exemplară a creștinilor

coroborate cu *lucrarea Duhului Sfânt*, misiunea mărturisitoare rodește în *convertirea lumii*.

Conform scrierilor Sfântului Ioan Teologul, un *creștin mărturisitor* este un *om al rugăciunii*, o *ființă liturgică*; are *harisma deosebirii duhurilor*, fiind capabil a *respinge orice ispite și lucrări demonice*; este un *martor al Învierii lui Hristos în lume*, adică un *bărbat apostolic*; este un om *eliberat prin credință de spaima secolului său*, de moarte, iubind lumea deoarece el *urmează pe Domnul* chiar și în pogorârea Sa la iad. *Nevoința ascetică* a credincioșilor (postul, privegherea, rugăciunea, abstenența, etc.) are rolul de a *mortifica modul de viață și de cugetare individualist, identificând pe cale de consecință pe enoriași cu Hristos*.

Comunitatea ecclesială rămâne dovada vie a *întrupării Fiului lui Dumnezeu*, a realității istorice a acesteia, nefiind inițiată de o gândire omenească, ci de fapt fiind *împlinirea planului lui Dumnezeu*, al *recapitulării în Iisus Hristos a întregii realități*, al restaurării ontologice în acord cu liberul arbitru al fiecărei persoane, *modelul fiind dat de Sfinți*.

Concluzii

Înstrăinarea lumii actuale de Dumnezeu, îngenunchiată de pofta ochilor, pofta trupului și trufia vieții (I Ioan 2, 16), încătușată tot mai mult de duhul lui antihrist (II Ioan 1, 7) prin propriile ei năzuințe, la care s-a adăugat *nevoia personală de a răspunde afirmativ și activ la chemarea Mântuitorului de a-L mărturisi*, reprezintă *motivația* care m-a determinat să realizez această lucrare de cercetare în domeniul misiologiei. Datorită etosului Bisericii Ortodoxe, m-am aplecat asupra scrierilor nou testamentare ale Apostolului Iubirii, utilizând metode științifice pentru atingerea obiectivelor propuse. Ceea ce l-a recomandat pe Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul drept model misionar-mărturisitor a fost în primul rând *viața sa* – pe care a cărmuit-o astfel încât să urmeze cel mai fidel lui Hristos, apoi *învățătura* – teologia abisurilor și înălțimilor cunoașterii lui Dumnezeu și nu în ultimul rând modul prolific în care Biserica a considerat *scrierile* lui, ca pe un izvor nesecat de îndrumare duhovnicească propice pentru toate timpurile.

Pe parcursul lucrării am evidențiat faptul că Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul este *ucenicul prin excelență*, care s-a modelat interior, *înduhovnicindu-se* prin *experierea ascultării întru smerenie* de Învățătorul, urmându-L pe Fiul Întrupat în toate momentele lucrării Sale pământești; el este cel care a fost rânduit de Tatăl cel Ceresc să cărmuiască Ecclesia ca *ultimul dintre Apostoli*, în perioada delicată a separării totale de iudaism și a emergenței *primei generații de creștini*

care avea să constituie poporul lui Dumnezeu din perioada *postapostolică* a persecuțiilor; prin el a lucrat Duhul Sfânt în vederea ultimelor revelații evanghelice, de *îndrumare pastorală* și de *îndemn* și *pregătire* pentru *încheierea istoriei* și *începutul Împărăției celei Veșnice*.

În studiul realizat am descoperit caracterul definitoriu al gândirii misionare a ultimului dintre Apostoli, anume cel al *asumării trimeriei* făcute de către Hristos *în vederea mărturisirii* a ceea ce reprezintă realitatea experimentată a *comuniunii* autentice cu Dumnezeu cel Adevărat, prin care persoana umană dobândește *viața veșnică* (Ioan 20, 31). *Sinteza unificatoare a teologiei creștine maturizate* a făcut ca scrierile Ucenicului celui iubit să reprezinte pentru creștinii din toate timpurile, dar mai ales pentru noi cei de astăzi, *sursa de revigorare misionară* și *paradigma înnoirii mărturiei* despre Dumnezeu pe *baza Sfintei Tradiții*, în Duh și Adevăr.

Astfel, am demonstrat că, misiologia creștină din perspectiva Apostolului Iubirii se *fundamentează hristologic și pnevmatologic*, având un *caracter trinitar*. Ea exprimă misiunea *Bisericii conștiente de mandatul său mărturisitor*, ancorată în *viața liturgică și sacramentală*, întărită prin *viața în conformitate cu credința* și fortificată prin *unitatea* pe care o constituie *credincioșii* ca și *cetățeni ai Împărăției* responsabili de *împărtășirea dragostei lui Dumnezeu*.

Pentru Sfântul Apostol Ioan, *creștinătatea*, ca *învățătură și viață*, este urma pregnantă a trecerii Mântuitorului și a Sfinților Apostoli prin această lume. O trecere dinamică și creatoare, factor permanent de

regenerare spirituală, de progres și desăvârșire a făpturii umane. Doar această modalitate de viață în Hristos — act dinamic prin natura sa, iar nu static — este o revelație a lui Dumnezeu în istorie. În acest mod l-a ridicat pe om deasupra naturii inferioare în care a fost prins de stihiiile acesteia și l-a reșezat „sus”, în ceruri. Învățătura creștină a scos pe om de sub tirania simțurilor trupești, l-a înnoit pe cel vechi (Apocalipsa 2, 17), făcându-l părtaș firii dumnezeiești (Ioan 17, 22). Esența creștinismului nu e bezna — ci lumina, nu moartea — ci învierea trupului, îndumnezeirea.

Pe parcursul tezei de cercetare am demonstrat veridice ipotezele inițiale conform cărora *modelul misionar* al Sfântului Ioan Teologul este unul *eminamente mistic, duhovnicesc, al experienței teologice a lui Dumnezeu cel Viu* care se face cunoscut martorilor prin *trăirea în Duhul Lui*. Cei ce aduc roade în evanghelizare sunt *misionarii înduhovniciți*, ce trăiesc după *exemplul Apostolului iubit* — cel ce are cea mai profundă teologie mistică despre Hristos. Scopul misiunii ortodoxe este *îndumnezeirea* și se împlinește prin *viață duhovnicească*, prin *rugăciune*, prin *dăruire și slujire cu râvnă*, dimensiune absolut necesară oricărui misionar ortodox.

Așadar, misiunea apostolilor este aceea de *a chema și a converti* la *credința* în Iisus Hristos, de *a zidi și a întări* pe credincioși în *învățăturile* Lui. Lor trebuie să le urmeze misionarii acestui veac digitizat, secularizat și materialist.

În lumea prezentă, în care există două tendințe opuse dar anticeștine, anume *secularizarea* și *păgânizarea*, ambele posibil de evitat prin *înduhovnicire* și respectiv prin *cunoaștere* și *catehizare*, considerăm că *teologia misionară mărturisitoare a ucenicului* pe care Domnul îl iubea trebuie să constituie *punctul de revigorare misionară* și *paradigma înnoirii mărturiilor evanghelice în Sfânta Tradiție*, pentru a putea fi în mod real *continuatoare a misiunii lui Hristos pentru realitatea contemporană*.

În urma aprofundării acestei teme pot afirma că, teologia misionară a Sfântului Evanghelist Ioan, așa cu reiese din scrierile sale noutestamentare, identifică în *creștinismul răsăritean*, cea mai înaltă *teologie care încorporează unul și unitatea*, așezându-le în plan misionar drept *vocație intimă a omului*, ca să atingă această stare de *unire interioară – exterioară, în lume și dincolo de lume*, pentru ca în final să ajungă la *unitatea îndumnezeirii după har*.

Fidelitatea tradițională se observă la Părinții Bisericii care au dezvoltat o teologie având ca punct de plecare cugetările predecesorilor păgâni și folosindu-se de ceea ce era cu adevărat de folos, iar *creativitatea înnoitoare* este surprinsă tocmai prin *ridicarea conceptelor vechi la un nou nivel de percepție misionară*. Aceasta este de fapt aplicarea fidelă a schemei tipice de gândire în plan misionar a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul, imitarea căreia conferă Bisericii posibilitatea unei *lucrări mărturisitoare* mereu *ancorată în Revelație* dar *adresându-se actualității contextuale*.

Pentru noi cei de astăzi, *imitarea exemplului Sfântului Apostol Ioan* și al Părinților Bisericii ce i-au urmat, ne oferă *ocazia reînnoirii teologiei* pornind de la baza deja *revelată*. Misiunea creștină are rolul de a *extinde comuniunea ecclesială în lume*, fiind mijlocul prin care Biserica lui Hristos *oferă persoanei umane* posibilitatea de a *întâlni cu Dumnezeu* și de a răspunde chemării adresată de El tuturor oamenilor, aceea de a *deveni fii ai Săi*.

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul exprimă în scrierile sale *realitatea noii umanități în Hristos Domnul* și subliniază necesitatea *nașterii din nou*, pentru a deveni *hristofori* și *pnevmatofori*, fii ai lui Dumnezeu după har, capabili de comuniunea deplină cu Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt. *Menținerea în comuniunea ecclesială* se face prin *împlinirea poruncilor, asceză și ferirea de păcat* emanate din *specificitatea ortodoxiei* de a avea o *dimensiune duhovnicească personală*. Această stare este *posibilă doar în Biserică prin Sfintele Taine*.

În limbajul misionar ortodox am observat o abundență a ideilor, temelor și noțiunilor teologice pe care Sfântul Ioan le-a redat în scrierile sale, constituind în fond o *particularitate a discursului misionar ortodox*. Astfel, se explică strânsa legătură dintre *misiunea Bisericii și viața liturgică a trăirii credinței* într-un mod autentic. Precum *păcatul distruge starea de comuniune*, în același fel *formalismul separă pe om de Dumnezeu*. În viața liturgică a Bisericii vedem o mulțime de gesturi și rânduieli care nu fac altceva decât să ne reamintească adevărul că

Biserica este spațiul comuniunii prin excelență. Rugăciunile intrării în biserică, închinarea la icoane și sărutarea celor ilustrați în ele, atitudinea evlavioasă, cucernicia și blândețea pe care trebuie să le avem în rugăciune, toate acestea ne arată o relație vie pe care credincioșii o au cu Dumnezeu, cu Sfinții Săi, dar și unii cu alții.

Teza elaborată actualizează momentul întâlnirii dintre Mântuitorul și femeia samarineancă, ajungând la ideea că misionarul creștin ce imită *modelul mărturisitor* al Apostolului Iubirii, nu face altceva decât, *pe baza maturității spirituale*, să inițieze o relație de comuniune interumană cu cineva care nu Îl cunoaște pe Hristos și să îl invite prin mărturia proprie la comuniune cu Dumnezeu. Actul mărturiei este apoi imitat de către noul creștin și astfel există un *ciclu al misiunii Bisericii* pe baza comuniunii în vederea filiației creștine. Fiindcă *viața omului* este trăită într-o continuă tensiune între omul cel vechi și cel nou, înțelegem că starea de comuniune nu este un punct fix, ci o stare ce trebuie menținută și dezvoltată. Există mai multe trepte ale filiației după har, fapt ce are implicații și pentru modul în care misiunea Bisericii se realizează și se dezvoltă.

Amintim că scrierile Teologului dintre Apostoli sunt fundamentale pentru misiologia ortodoxă, nu doar hrănindu-o duhovnicește ci trasându-i direcțiile potrivite de realizare a osmozei dintre revelație și actualitatea în care mărturia se efectuează. În principiile și fundamentele misiologice ioaneice aflăm răspunsuri la întrebările actualității și primim soluții la multe dintre problemele cu care omul de azi se

confruntă. *Fermentul roditor* principal este *duhovnicia înaltă* rezultată din relația vie cu *Dumnezeu-Iubire*, pe care o experimentează misionarul mărturisitor ce urmează modelul ucenicului pe care Mântuitorul l-a iubit.

Prin toate cele analizate și dezbătute în lucrarea de față consider că întrebarea inițială: *poate teologia Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul, așa cum reiese din scrierile sale noutestamentare, să stea la baza misiunii Bisericii astăzi?* Are un răspuns afirmativ. Cu toate că teologiile misionare ale sinopticilor dimpreună cu cea a Sfântului Apostol Pavel, au fost mult mai uzitate și promovate, teologia misionar-mărturisitoare rezultată din scrierile ultimului dintre Apostoli este *cea mai proprie Bisericii Răsăritene*, fiind totodată *vie, lucrătoare* și mai ales *actuală contextului de azi* în care Biserica trebuie să își îndeplinească vocația.

Am evidențiat *caracterul cuprinzător* al teologiei misionare mărturisitoare rezultat din scrierile noutestamentare ale Apostolului cel iubit prin *elaborarea tuturor direcțiilor în care rigorile misionare creștine se dezvoltă*: *rigorile misionare fundamentale implicite trimeriei*, care se ramifică în – *actul evanghelizării, importanța transmiterii dreptei credințe*, transmiterea Sfintei Tradiții și *dezvoltarea spațio-temporală* a Bisericii; *rigori liturgic-mărturisitoare* ad intra, ramificate în – *raportul dintre misiune și liturghie, misiunea comunității locale, vocația mirenilor de a continua misiunea Apostolilor, continuitatea Sfintei Liturghii ca realizare a misiunii*; *rigori misionare adaptate actualității*, ad extra, ramificate în – *inculturație și identitate culturală, lumea ca mediu al*

misiunii, misiunea ca mărturie adresată celor în lipsă și importanța înălțimii duhovnicești a credincioșilor.

Concluziile acestei *lucrări de cercetare demonstrează*, folosind principii clare, prin metode elocvente și utilizând mijloace specifice misiologiei creștine, *perenitatea teologiei misionar-mărturisitoare a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul*. Prin lucrarea de față nu s-a tratat exhaustiv întreaga teologie misionară pe care scrierile Apostolului Iubirii o exprimă, ci mai degrabă, *s-a pus un început unei direcții ample și cu un mare potențial aplicativ în viitoare demersuri academice*. Există mult potențial în dezvoltarea unor teme viitoare de cercetare precum: *misiunea individuală în lumina teologiei mărturisitoare a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul – direcțiile ecclesiale generale aplicate în parohie, Misionarul ca Evanghelist – valențe ioaneice ale vocației misionare primordiale, și altele*. S-a demonstrat că, *teologia misionară a Ucenicului iubit este caracteristică pentru etosul creștin ortodox*, pe tot parcursul istoriei Bisericii, scrierile sale nou testamentare fiind *sursă de inspirație în vederea mărturisirii Adevărului, ieri, azi și în veci*.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. Ediții ale Sfintei Scripturi:

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2015;
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania Arhiepiscopul Clujului, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2012.
3. *Christian Standard Ancient Faith Study Bible*, Holman Bible Publishing, Nashville, Tennessee, 2019;
4. *The Bible and The Holy Fathers for Orthodox. Daily Scripture Readings and Commentary for Orthodox Christians*, Compiled by Johanna Manley, with a forward by Bishop Kallistos Ware, Monastery Books, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1990;
5. *The Orthodox Study Bible, ancient christianity speaks to today's world*, prepared under the auspice of the Academic Community of St. Athanasius Academy of Orthodox Theology, Elk Grove, California, Fr. Jack Norman Sparks, Ph. D. Dean, Thomas Nelson, 2008;

B. Opere Patristice:

6. **Sfântul Andrei** Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, *Tâlcuire la Apocalipsă*, Editura Sophia, București, 2007;
7. **Sfântul Chiril al Alexandriei**, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în *Colecția Părinți și Scriitori Bisericești*, Vol. 41, Scrieri partea a IV-a, traducere, introducere și note de Preot Profesor Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000;
8. **Cyril of Alexandria**, *Commentary on John*, vol. 1, in *Ancient Christian Texts*, trans. David R. Maxwell, InterVarsity Press, Downers Grove, 2013;
9. Idem, *Commentary on John*, vol. 2, in *Ancient Christian Texts*, trans. David R. Maxwell, InterVarsity Press, Downers Grove, 2015;

10. **Sfântul Dionisie Areopagitul**, *Opere complete și Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, ediție îngrijită de Constanța Costea, Editura Paideia, București, 1996;
11. **Eusebiu de Cezareea**, *Historia Bisericească*, în Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, Vol. 13, *Scrieri partea I*, studiu introductiv, traducere, note și comentarii de Pr. Prof. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;
12. **Sfântul Ioan Gură de Aur**, *Comentariu la Evanghelia de la Ioan*, traducere din limba franceză de diacon Gheorghe Băbuș, Editată de Mănăstirea Portărița, județul Satu Mare, 2005;
13. Idem, *Omilii la Evanghelia după Ioan*, Vol. I, în Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, Seria Nouă, Vol. 15, *Scrieri partea a III-a*, traducere din limba greacă veche de Maria-Iuliana Rizeanu, Introducere și note de Ieromonah Policarp Pîrvuloiu, Editura Basilica, București, 2016;
14. Idem, *Omilii la Evanghelia după Ioan*, Vol. II în Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, Seria Nouă, Vol. 18, *Scrieri partea a III-a*, traducere de Maria-Iuliana Rizeanu și Mihai Grigoraș, Editura Basilica, București, 2019;
15. Idem, *Opere XIII, Omilii la Ioan (I)*, introducere, traducere și note de Sabin Preda, Cristina-Costena Rogobete, Cornel Coman, Editura Gândul Aprins, București, 2014;
16. **Sfântul Justin Popovici**, *Epistolele Sfântului Ioan Teologul*, Editura Bizantină, București, 1998;
17. **Sfântul Maxim Mărturisitorul**, *Ambigua, 106*, traducere de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006;
18. Idem, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia sau Culegere din Scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, Vol. III, Traducere, introduceri și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;

19. Idem, *Mistagogia*, traducere de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2017;
20. **Oecumeniul and Andrew of Caesarea**, *Greek comentaries on Revelation*, in *Ancient Christian Texts*, trans. William C. Weinrich, InterVarsity Press, Downers Grove, 2011;
21. *Tâlcuirea Apocalipsei dumnezeiescului Evanghelist Ioan Teologul alcătuită de Oecumenius*, traducere din limba greacă de Andreea Stănciulescu, Editura Egumenița, Galați, 2017;
22. **Origen**, *Exegeze la Noul Testament. Despre Rugăciune. Filocalia*, în Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, Vol. 7, Scrieri alese partea a II-a, traducere de Pr. Prof. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;
23. **Sfântul Teofilact Arhiepiscopul Bulgariei**, *Tâlcuire cu de-amănuntul la Epistolele Sobornicești*, traducere din greacă veche de monahii Gherontie și Grigorie (Dascălu), Editura Doxologia, Iași, 2015;
24. Idem, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Ioan*, Editura Sofia, Alexandria, 2009;
25. **Sfântul Vasile cel Mare**, *Omilia XXII-a către tineri*, în Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, Vol. 17, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986;
26. Idem, *Tratatul despre Duhul Sfânt*, Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, Vol. 12, Scrieri partea a III-a, traducere, introducere și note de Preot Profesor Dr. Constantin Cornițescu și Preot Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988;
27. **Victorinus of Petovium, Apringius of Beja, Caesarius of Arles and Bede the Venerable**, *Latin comentaries on Revelation*, in *Ancient Christian Texts*, trans. William C. Weinrich, InterVarsity Press, Downers Grove, 2011;

C. Cărți de cult:

28. *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2013;

29. *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012;
30. *Mineiul pe Septembrie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984;
31. *Molitfelnic*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2019;
32. *Penticostar*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012;
33. *Triodul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010;

D. Dicționare și Enciclopedii:

34. **Bria**, Pr. Prof. Dr. Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981;
35. **Bondalici**, Pr. Ic. Stavr. Dumitru, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și Noul Testament*, Editura Diecezană Caransebeș, 2004;
36. **Buchiu**, Pr. Ștefan, **Tulcan**, Pr. Ioan, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Editura Basilica, București, 2019;
37. **Buta**, Pr. Ioan, **Buta**, Pr. Ioan-Eugen, **Buta**, Prof. Nicolae-Marcel, *Concordanță biblică*, Editura Basilica, București, 2018;
38. **Cornițescu**, Pr. Prof. Constantin, *Sinopsa celor patru Evanghelii*, Societatea Biblică Interconfesională din România, București, 2000;
39. **Douglas**, J.D., *Dicționar Biblic*, traducere de Liviu Percy și John Tipei, Editura Cartea Cărților, Oradea, 2008;
40. **Freedman**, David Noel, **Myers**, Allen C., **Beck**, Astrid B., *Eerdmans Dictionary of the Bible*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 2000;
41. **Guțu**, Gheorghe, *Dicționar Latin-Român*, Editura Humanitas, București, 2009;
42. **Hoffman**, Paul, *Synoptic Concordance: A Greek Concordance to the First Three Gospels in Synoptic Arrangement, statistically evaluated, including occurrences in Acts*, Berlin, Boston: De Gruyter, Vol. 1, 2015;

43. Idem, *Synoptic Concordance: A Greek Concordance to the First Three Gospels in Synoptic Arrangement, statistically evaluated, including occurrences in Acts*, Berlin, Boston: De Gruyter, Vol. 2, 2015;
44. Idem, *Synoptic Concordance: A Greek Concordance to the First Three Gospels in Synoptic Arrangement, statistically evaluated, including occurrences in Acts*, Berlin, Boston: De Gruyter, Vol. 3, 2015;
45. Idem, *Synoptic Concordance: A Greek Concordance to the First Three Gospels in Synoptic Arrangement, statistically evaluated, including occurrences in Acts*, Berlin, Boston: De Gruyter, Vol. 4, 2015;
46. **Ionescu**, Laurențiu Gabriel, *Dicționar ebraic-român*, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2011;
47. **Liddell**, H. G.; **Scott**, R., *A Greek – English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1996;
48. **McGuckin**, Pr. John Anthony, *Dicționar de Teologie Patristică*, traducere din limba engleză de Dragoș Dâscă și Alin-Bogdan Mihăilescu, Editura Doxologia, Iași, 2014;
49. **Mircea**, Pr. Dr. Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995;
50. **Moulton**, J.H., **Milligan**, G., *Vocabulary of the Greek Testament*, Hodder and Stoughton, London, 1930;
51. **Müller**, Karl, **Sundermeier**, Theo, **Bevans**, Stephan B., **Bliese**, Richard H., *Dictionary of Mission. Theology, History, Perspectives*, Orbis Books, 2006;
52. **Panella**, G. E., *Dictionnaire de la vie spirituelle*, ed. CERF, Paris, 1983;
53. **Păcurariu**, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, Editura Andreiana, Sibiu, 2014;
54. **Reid**, Daniel G., *Dicționarul Noului Testament*, Editura Casa Cărții, Oradea, 2008;
55. **Ryken**, Leland, **Wilhoit**, James C., **Longman**, Tremper III, *Dicționar de imagini și simboluri biblice*, Editura Casa Cărții, Oradea, 2014;
56. **Salmon**, E. G., *New Catholic Encyclopedia*, ed. II, vol. 14, Thomson Gale Press, Farmington Hills, 2003;

57. **Vigouroux**, F., Pretre de Saint Suplice, *Dictionnaire de la Bible*, Tome Premier A-B, Letouzeu et Ane Editeurs, Paris, 1912;

E. Lucrări generale și de specialitate:

58. **Anastasios**, Bishop of Androussa, *Orthodox Mission – Past, Present, Future, in Your Will Be Done. Orthodoxy in Mission*, CWME Consultation of Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches, Neapolis, Greece, april 16-24, 1988, Publisher for the Commission on World Mission and Evangelism, by WCC Publishing, Geneva, Tertios, Katerini, 1989;

59. **Barrett**, Charles K., *The Gospel According to St. John: An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, Second Edition, Westminster John Knox Press, Philadelphia, 1978;

60. **Barth**, Karl, *Church Dogmatics*, Edinburgh: T. & T. Clark, 1962;

61. **Beasley-Murray**, George R., *Word Biblical Commentary*, Vol. 36, Word Books Publisher, Dallas, Texas, 1999;

62. **Bevans**, Stephan B. și **Schroeder**, Roger P., *Constants in context. A theology of mission for today*, Orbis Books, Maryknoll, New York, 2009;

63. **Bel**, Pr. Prof. Dr. Valer, *Dimensiunea misionară a teologiei, în Dinamica Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad în context contemporan: (1991-2011): teologia ca vocație ecleziastică, pastoral-misionară și dimensiunea sa academică: lucrările simpozionului internațional Arad, 10-11 octombrie 2011 / coord.: pr. prof. dr. Ioan Tulcan, conf. dr. Cristinel Ioja, pr. lect. dr. Filip Albu, Astra Museum, Sibiu, 2012;*

64. Idem, **Preda**, Lect. Dr. Radu, *Dezvoltarea studiilor misionare și sociale, în Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*, Editura Basilica, București, 2011;

65. Idem, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010;

66. Idem, *Misiune, Parohie, Pastorație – coordonate pentru o strategie misionară*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006;

67. Idem, *Unitatea Bisericii în Teologi contemporană – studiu interconfesional-ecumenic*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2003;
68. **Berdiaev**, Nicolai, *Sensul istoriei*, traducere de Radu Pârpăuță, Polirom, Iași, 1996;
69. **Bobrinsky**, Pr. Prof. Boris, *Taina Bisericii*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004;
70. **Boismard**, M.É., *St. John's Prologue*, Blackfriars, London, 1957;
71. **Boring**, Eugene M., *Revelation*, Westminster John Knox Press, Louisville, 1989;
72. **Bosh**, David j., *Dynamique de la mission chrétienne. Histoire et avenir des modèles missionnaires*, Haho, Labor et Fides, Lome, Paris, 1995;
73. Idem, *Reflections on Biblical Models of Mission*, in *Landmarks Essays in Mission and World Christianity*, Orbis Books, Maryknoll, New York, 2009;
74. Idem, *Transforming mission, paradigm shifts in theology of mission*, Published by Orbis Books, New York, 1997;
75. **Braniște**, Pr. Prof. Ene, *Parohia – cadru normal de trăire a vieții creștine*, în Pr. Prof. Dumitru Radu, *Îndrumări misionare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986;
76. Idem, *Vocație și responsabilitate în slujirea preoțească*, Editura Basilica, București, 2014;
77. **Brant**, Jo-Ann A., *John*, Published by Baker Academic, Ground Rapids, 2011;
78. **Bria**, Pr. Prof. Dr. Ion, *Comentariu la catehismul ortodox*, Editura Oastea Domnului, Sibiu, 2000;
79. Idem, *Credința pe care o mărturisim*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;
80. Idem, *Curs de teologie și practică misionară ortodoxă*, Geneva, 1982;
81. Idem, *Destinul Ortodoxiei*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989;
82. Idem, *Liturghia după Liturghie. O tipologie a misiunii apostolice și mărturiei creștine azi*, Editura Athena, București, 1996;

83. Idem, *Mergi în pace! Perspective ortodoxe în misiune*, traducere de Ana Simona Tuhuț, Editura Reîntregirea Alba Iulia, 2015.
84. Idem, *Sensul Tradiției ecumenice*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2009;
85. Idem, *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Vol I, Editura Andreiana, Sibiu, 2009;
86. Idem, *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Vol II, Editura Andreiana, Sibiu, 2009;
87. **Brown**, Raymond E., *The Epistles of John*, Garden City, Doubleday, 1982;
88. Idem, *The Gospel according to John I-XII*, coll. *Anchor Bible Commentary*, vol. 29A, Garden City, N.Y. Doubleday, 1966;
89. Idem, **Fitzmyer**, Joseph A., **Murphy**, Roland E., *Literatura ioaneică*, în *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură* Vol. IX, traducere și prelucrare pentru limba română de P. Dumitru Groșan, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2007;
90. **Bulgakov**, Serghei, *Ortodoxia*, traducere de Nicolae Grosu, editura Paideia, București, 1997;
91. **Cardoza-Orlandi**, Carlos F., *Mission: An Essential Guide*, Nashville, Abingdon Press, 2002;
92. **Carson**, D. A., *The Gospel According to John*, în *The Pillar New Testament Commentary*, W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1991;
93. **Căciulă**, Dr. Olimp N., *Euharistia ca jertfă*, traducere de pr. Prof. Ioan Ică sr, Editura Deisis, Sibiu, 2016;
94. **Ciobotea**, † Daniel Patriarh al României, *Comori ale Ortodoxiei*, Trinitas, Iași, 2007;
95. **Clapsis**, Fr. Emmanuel, *The Eucharist as missionary event in a suffering world*, in *Your Will Be Done. Orthodoxy in Mission*, CWME Consultation of Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches, Neapolis, Greece, april 16-24, 1988, Publisher for the Commission on World Mission and Evangelism, by WCC Publishing, Geneva, Tertios, Katerini, 1989;
96. **Clement**, Prof. Olivier, *Witnessing in a secularized society*, in *Your Will Be Done. Orthodoxy in Mission*, CWME Consultation of Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches, Neapolis, Greece,

- april 16-24, 1988, Publisher for the Commission on World Mission and Evangelism, by WCC Publishing, Geneva, Tertios, Katerini, 1989;
97. **Coman**, Dr. Vasile Episcop, *Îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preotului*, în *Cuvinte pentru suflet*, Editura Episcopiei Oradei, Oradea, 1987;
98. **Coravu**, P.S. dr. Damaschin, *Misiunea filantropică a Bisericii în trecut și astăzi*, în *Pastorație și Misiune în Biserica Ortodoxă*, Editura Partener, Galați, 2007;
99. **Daniel**, Patriarch of the Romanian Orthodox Church, *Confessing the Truth in Love, Orthodox Perceptions of Life, Mission and Unity*, Basilica, Bucharest, 2008;
100. **Dodd**, C. H., *The Interpretation of the Fourth Gospel*, University Press, Cambridge, 1953;
101. **Donati**, Pierpaolo, *Științele sociale și gândirea creștină în fața societății contemporane*, în Ioan I. Ică Jr., Germano Mariani, *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente-documente-analize-perspective*, Editura Deisis, Sibiu, 2002;
102. **Dumitrașcu**, Nicu, **Cioară**, Emil, *Tradiție și modernitate în societatea românească în noul context creat de aderarea la Uniunea Europeană, Simpozion Internațional: Oradea 9-10 octombrie 2007*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007;
103. **Edwards**, Ruth B., *Discovering John: Content, Interpretation, Reception*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Michigan, 2015;
104. **Erickson**, Millard J., *A Basic Guid to Eschatology, Making Sense of the Millennium*, Baker Books, Grand Rapids, 1999;
105. Idem, *Teologie Creștină*, traducere de Elena Jorj, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2004;
106. Idem, *The Postmodern World, Discerning the Times and the Spirit of Our Age*, Crossway Books, Illinois, 2002;
107. **Evdokinov**, Paul, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, traducere de Grigore Moga și Petru Moga, Editura Meridiane, București, 1992;
108. Idem, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, traducere din limba franceză de Teodor Baconschi, Editura Sofia, București, 2013;

109. Idem, *Ortodoxia*, traducere de Dr. Irineu Ioan Popa, Arhiereu Vicar, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996;
110. Idem, *Vârstele vieții spirituale*, traducere din limba franceză de Pr. Ioan Buga, Editura Sophia, București, 2019;
111. **Florovsky**, Pr. George, *Biserica, Scriptura, Tradiția – Trupul viu al lui Hristos* –, traducere din limba engleză de Florin Caragiu și Gabriel Mândrilă, Editura Platytera, București, 2005;
112. **Fortna**, Robert Tomson, *The Fourth Gospel and its Predecessor*, T.&T. Clark, Edinburgh, 1988;
113. **Fuchs**, Lorelei F., *Koinonia and the quest for ecumenical ecclesiology, from foundations through dialogue to symbolic competence for communiality*, W. B. Eerdm Publishing, Grand Rapids, Michigan, 2008;
114. **Gondikakis**, Vasilios, *Intrarea în împărăție sau modul liturgic*, ediția a II-a, traducere pr. Ioan Ică și protos. Paisie, Deisis, Sibiu, 2007;
115. **Grenz**, Stanley J., *Prayer: A Cry for the Kingdom*, rev. ed., Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 2005;
116. **Hartog**, Paul, *Polycarp and the New Testament*, Tübingen: mohr Siebeck, 2002;
117. **Hendriksen**, William, *The Gospel According to John*, vol. 1, Baker Book House, Grand Rapids, 1953;
118. Hengel Martin, *The Prologue of the Gospel of John as the Gateway to Christological Truth*, vol. *The Gospel of John and Christian Theology*, (Richard Bauckham, Carl Mosser eds.), William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 2008;
119. **Himcinschi**, Pr. Mihai, *Biserica în societate. Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006;
120. Idem, *Doctrina trinitară ca fundament misionar, relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul în teologia răsăriteană și apuseană, implicațiile doctrinare și spirituale ale acesteia*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004;
121. Idem, *Misiune și dialog, Ontologia misionară a Bisericii din perspectiva dialogului interreligios*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003;

122. **Hopko**, Thomas, *Speaking the Truth in Love. Education, Mission, and Witness in Contemporary Orthodoxy*, St Vladimir's Seminary Press Crestwood, New York, 2004;
123. **Hunsberger**, George R., **Gelder**, Craig Van, *The Church – Betwin Gospel & Culture, the Emerging Mission in North America*, Michigan, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1996;
124. **Ică**, Diac. Ioan I. jr., **Mariani**, Germano, *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente-documente-analize-perspective*, Editura Deisis, Sibiu, 2002;
125. **Ispir**, Dr. Vasile Gh., *Îndrumarea misionară a Bisericii Ortodoxe*, București, Tipografia România Nouă, 1922;
126. Idem, *Misiunea actuală a Bisericii Ortodoxe răsăritene. Misiunea externă a Bisericii noastre*, București, 1938;
127. **Kaiser**, Michael, *Spread the Word, Reclaiming the apostolic Tradition of Evangelism*, Ancient Faith Publishing, Chesterton, Indiana, 2011;
128. **Keener**, Craig S., *The Gospel of John, a commentary*, vol. I, Hendrickson Publishers, Peabody, Massachusetts, 2003;
129. Idem, *The Gospel of John, a commentary*, vol. II, Hendrickson Publishers, Peabody, Massachusetts, 2003;
130. **Kirk**, J. Andrew, *The mission of Theology and Theology as mission*, Trinity Press International, Gracewing, 1997;
131. **Köstenberger**, Andreas J., *John*, coll. *Baker Exegetical Commentary on the New Testament*, Baker Academic, Grand Rapids, 2004;
132. **Kruse**, Colin G., *Ioan*, traducere de Lăcrămioara Novac, Editura Scriptum, Oradea, 2010;
133. **Kysar**, Robert, *John, Augsburg Commentary on the New Testament*, Minneapolis: Augsburg, 1986;
134. **Larchet**, Jean-Claude, *Biserica, Trupul lui Hristos, I Natura și Structura Bisericii*, traducere în limba română de Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2013;
135. Idem, *Persoană și Natură Sfânta Treime – Hristos – Omul*, traducere din limba franceză de Pr. Prof. Dragoș Bahrim și Marinela Bojin, Editura Basilica, București, 2013;

136. **Lewis**, C. S., *Despre minuni. Cele patru iubiri. Problema durerii*, traducere din limba engleză de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 2017;
137. **Lincoln**, Andrew T., *God's Name, Jesus' Name, and Prayer in the Fourth Gospel* în R. N. Longenecker (ed), *Into God's Presence: Prayer in the New Testament*, Grand Rapids, Wm. B. Eerdmans, 2002;
138. **Lindars**, Barnabas, *John – New Testament Guides*, Sheffield Academic Press, 1990;
139. Idem, **Edwards**, Ruth B. & Court, John M., *The Johannien Literature*, Shetffield Academic Press, 2000;
140. **Lossky**, Vladimir, *Introducere în teologia ortodoxă*, traducere în română de Lidia și Remus Rus, prefață de Pr. Prof. D. Gh. Popescu, Editura Sophia, București, 2014;
141. **Lubac**, Cardinal Henri de, S.J., *Catholicism, a study of dogma in relation to the corporate destiny of mankind*, Sheed and Ward, New York, 1958;
142. Idem, *Le drame de l'humanisme athée*, Les Éditions du CERF, Paris, 2000;
143. Idem, *Le mystère du surnaturel*, Les Éditions du CERF, Paris, 2000;
144. Idem, *Paradoxes*, Les Éditions du CERF, Paris, 1999;
145. Idem, *Scripture in the Tradition*, translated by Luck O'Neill, The Crossroad Publishing Company, new York, 2000;
146. **Maier**, Gerhard, *Evangelhia după Ioan*, Editura Lumina Lumii, Sibiu, 1999;
147. **Mantzaridis**, Georgios, *Globalizare și universalitate – Himeră și adevăr*, traducere Pr. prof. dr. Vasile Răducă, editura Bizantină, București, 2002;
148. **Martyn**, J. Louis, *History and Theology in the Fourth Gospel*, third edition, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky, 2003;
149. **Metallinos**, Pr. Gheorghios, profesor emerit al Universității din Atena, *Rolul și lucrarea ortodoxiei astăzi*, traducere de Pr. Constantin Petrachi, editura Egumenița, Galați, 2014;
150. Idem, *Parohia. Hristos în mijlocul nostru*, traducere pr. prof. Ioan I. Ică, Editura Deisis, Sibiu 2004;

151. **Meyendorff**, John, *Witness to the world*, St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1987;
152. **Michaels**, J. Ramsey, *The Gospel of John*, în col. *The New International Commentary on the New Testament*, Ned B. Stonehouse, F. F. Bruce, Gordon D. Fee, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 2007;
153. **Mihăiță**, I.P.S. Prof. Dr. Nifon, *Misiologie creștină*, Editura ASA, București, 2005;
154. **Mihoc**, Ioan, *Credință, Viață și Misiune în perspectiva paulină și ioaneică*, Editura Eftimie Murgu, Reșița, 2012;
155. **Mihoc**, Vasile, *Sfânta Evanghelie de la Ioan: Introducere și comentariu*, Editura Teofania, Sibiu, 2003;
156. **Morris**, Leon, *Studies in the Fourth Gospel*, William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Michigan, 1969;
157. Idem, *The Gospel According to John*, rev. ed., New International Commentary on the New Testament, Eerdmans, Michigan, 1995;
158. **Nellas**, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, traducere de diacon Ioan Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2009;
159. Idem, *Ortodoxia – divino-umanism în acțiune*, traducere de Pr. Prof. Ioan Ică Sr., Editura Deisis, 2013;
160. **Niebuhr**, H. Richard, *Christ and Culture*, New York: Harper, 1951;
161. **Oborji**, Francis Anekwe, *Concepts of Mission, the evolution of contemporary missiology*, Orbis Books, New York, 2006;
162. **Okure**, Teresa, *The Johannine Approach to Mission, a contextual study of John 4:1-42*, J.C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1988;
163. **Olbricht**, Thomas H., *The Church in the Gospel and Epistles of John*, în J. P. Harrison, J. D. Dvorak (ed.), *The New Testament Church: The Challenge of Developing Ecclesiologies*, McMaster Biblical Studies Series, Wipf and Stock Publishers, 2012;
164. **Ormerod**, Neil J., **Clifton**, Shane, *Globalization and the Mission of the Church*, New York, 2009;
165. **Panikulam**, George, *Koinonia in the New Testament, a dynamic expression of Christian life*, Rome, Biblical Institute Press, 1979;

166. **Pătuleanu**, Pr. Prof. Dr. Constantin, *Faptele iubirii milostive – Lucrarea instituțiilor social-filantropice înființate și administrate de Biserica Ortodoxă Română*, Editura Basilica, București, 2012;
167. **Petraru**, Pr. Prof. univ. Dr. Gheorghe, *Ortodoxie și Prozelitism*, Editura Trinitas, 2000;
168. Idem, „*Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura ...*” *O istorie a misiunilor creștine*, Editura Sf. Mina, Iași, 2013;
169. Idem, *Misiologie Ortodoxă, Vol. I: Revelația divină și misiunea Bisericii*, Editura Panfilius, 2002;
170. Idem, *Revelația divină și actualitatea ei în rugăciune și cultul Bisericii*, în volumul *Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie – izvoare ale vieții veșnice*, Editura Trinitas, Iași, 2008;
171. Idem, *Teologia Revelației, vol I – Vechiul Testament*, Editura Sf. Mina, 2019;
172. Idem, *Teologie fundamentală și misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006;
173. **Plămădeală**, Dr. Antonie, Mitropolit, *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Editura Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1996;
174. Idem, *Tâlcuiri noi la texte vechi*, Sibiu, 1989;
175. **Pogor**, Pr. Constantin, *Evanghelia Euharistiei, scurt comentariu la Evanghelia după Ioan*, Editura Mitropolia Olteniei, Editura Universității Craiova, 2020;
176. **Popa**, Dr. Irineu, Mitropolitul Olteniei, *Dimensiunea cosmică a recapitulării în Hristos*, în *Teologie și spiritualitate în gândirea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2009;
177. **Popa**, Pr. Gheorghe, *Comuniune și înnoire spirituală în contextul secularizării lumii moderne*, Editura Trinitas, Iași, 2000;
178. Idem, *Introducere în teologia morală – Principii și concepte generale*, Editura Trinitas, Iași 2003;
179. Idem, *Lege și iubire. Coordonate biblice și hermeneutice pentru teologia morală*, Editura Trinitas, Iași, 2002;
180. **Popescu**, Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru, *Apologetica rațional-duhovnicească a Ortodoxiei*, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009;

181. Idem, *Hristos-Biserică-Misiune, Relevanța misiunii Bisericii în lumea contemporană*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2011;
182. Idem, *Hristos, Biserică, Societate*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;
183. Idem, *Iisus Hristos Pantocrator*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005
184. Idem, *Ortodoxie și contemporaneitate*, Editura Diogene, București, 1996;
185. **Radu**, Pr. Prof. Dr. Dumitru Gh., *Despre înnoirea și îndumnezeirea omului în Hristos*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007;
186. Idem, *Îndrumări misionare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986;
187. Idem, *Repere morale pentru omul contemporan*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007;
188. **Rogobete**, Silviu Eugen, *O ontologie a iubirii: Subiect și Realitate personală supremă în gândirea teologică a părintelui Dumitru Stăniloae*, traducere de Anca Dumitrașcu și Adrian Guiu, Editura Polirom, Iași, 2000;
189. **Romanides**, Pr. Ioannis, *Dogmatica Patristică Ortodoxă – o expunere concisă*, traducere de Dragoș Dâscă, Editura Ecclesiast, Sibiu, 2010;
190. **Rommen**, Edward, *A Sacramental Vision Approach*, în *The mission of the Church, Five views in conversation*, Edited by Craig Ott, Baker Academic, Grand Rapids, 2016;
191. Idem, *Being the Church. An Eastern Orthodox Understanding of Church Growth*, Cascade Books. Eugene, Oregon, 2017;
192. Idem, *Come and see, An Eastern Orthodox Perspective on Contextualization*, William Carey Library, Pasadena, 2013;
193. Idem, *Into all the world, an orthodox theology of mission*, Saint Vladimir's Seminary Press, Yonkers, New York, 2010;
194. **Saayman**, William A., *Unity and Mission: A Study of the Concept of Unity in Ecumenical Discussions Since 1961 and Its Influence on the World Mission of the Church*, University of South Africa, 1984;

195. **Santi**, Pr. Asist. Univ. dr. Cosmin, *Îndatoririle și drepturile mirenilor în misiunea Bisericii azi*, în Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Stanciu, Pr. Lect. Univ. Dr. Cristian Sonea, *Misiunea Parohiei și a Mănăstirii într-o lume în continuă schimbare*, vol. I, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2016;
196. **Sârbu**, Pr. prof. Corneliu, *Teologia Fundamentală Ortodoxă românească*, Editura Pelerinul Român, Oradea, 2001;
197. **Schillebeeckx**, Edward, *The Church With a Human Face*, New York: Crossroad, 1987;
198. **Schmemmann**, Alexander, *Biserică, lume, misiune*, traducere din limba engleză de Maria Vințeler, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2006;
199. Idem, *Cred*, Editura Basilica, București, 2014;
200. Idem, *Euharistia Taina Împărăției*, Traducere din limba rusă de Pr. Boris Răduleanu, Editura Bonifaciu, București;
201. Idem, *Introducere în teologia liturgică*, traducere de Ierom. Vasile Bârză, Editura Sophia, București, 2009;
202. Idem, *Liturghie și viață. Desăvârșire creștină prin intermediul experienței liturgice*, Traducere din limba engleză de Pr. Viorel Sava, Editura Basilica, București, 2014;
203. Idem, *Pentru viața lumii. Sfintele Taine și Ortodoxia*, Traducere din limba engleză de Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi, Editura Basilica, București, 2012;
204. **Schnabel**, Eckhard J., *Early Christian Mission, Jesus and The Twelve*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2004;
205. **Schnackenburg**, Rudolf, *The Gospel According to St. John*, trans. Kevin Smyth, London and New York: Burns & Oates, Herder & Herder, 1968;
206. Idem, *The Johannine Epistles*, Tunbridge Wells, Kent, Burns & Oats, 1992;
207. **Scrima**, André, *Comentariu integral la Evanghelia după Ioan*, traducere de Monica Broșteanu și Anca Manolescu, Humanitas, București, 2008,
208. **Skreslet**, Stanley H., *Comprehending Mission, the questions, methods, themes, problemes and prospects of missiology*, Orbis Books, Maruknoll, New York, 2012;

209. **Smalley**, Stephen S., *The Revelation to John: A Commentary on the Greek Text of the Apocalypse*, InterVarsity Press, Downers Grove, 2005;
210. **Smith**, D. Moody, *Johannine Christianity: Essays on its setting, sources and theology*, T&T Clark, A Continuum imprint, London, 2006;
211. Idem, *Theology and Ministry in John*, în *A Biblical Basis for Ministry*, ed. Earl E. Shelp and Ronald Sunderland, Philadelphia: Westminster, 1981;
212. **Stamoolis**, dr. James J., *Eastern orthodox mission theology today*, Wipf and Stock Publishers, 150 West Broadway, Eugene OR 97401, 2001;
213. **Stamps**, Denis L., *The Johannine Writings in Handbook of Classical Rhetoric in the Hellenistic Period (330 B.C.– A.D. 400)*, Edited by Stanley E. Porter, Publisher: Brill, 1997;
214. **Stan**, Pr. Prof. Dr. Liviu, *Mirenii în Biserică. Importanța elementului mirean în Biserică și participarea lui la exercitarea puterii bisericești. Studiu canonic-istoric*, Editura Tipografia Arhidiecezană Sibiu, 1939;
215. **Stăniloae**, Pr. Prof. Dumitru, *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002;
216. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, în *Opere Complete*, Vol 5, Editura Basilica, București, 2013;
217. Idem, *Comuniune și spiritualitate în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986;
218. Idem, *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul oamenilor*, în *Opere Complete*, Vol 6, Editura Basilica, București, 2014;
219. Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, în *Opere Complete*, Vol. 4, Editura Basilica, București, 2013;
220. Idem, *Sfânta Treime sau la început a fost Iubirea*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2012;
221. Idem, *Spiritualitate și Comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004;

222. **Stefan**, Bishop of Zicha, *Witnessing in the „Second World”*, in *Your Will Be Done. Orthodoxy in Mission*, CWME Consultation of Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches, Neapolis, Greece, april 16-24, 1988, Publisher for the Commission on World Mission and Evangelism, by WCC Publishing, Geneva, Tertios, Katerini, 1989;
223. **Strecker**, George, *The Johannine Letters*, Hermeneia, Philadelphia, Fortress, 1996;
224. **Stuhlmüller**, Carroll, CP and **Donald** Senior, CP, *The Biblical Foundations for Mission*. Maryknoll, New York: Orbis Books, Mary Knoll, New York, 1999;
225. **Şelaru**, Pr. Lect. Dr. Sorin, Vlaicu, Pr. Lect. Dr. Patriciu, *Misiunea Sacramentală a Bisericii Ortodoxe în Context European, simpozion Bruxelles 28 iunie – 1 iulie 2011*, Editura Basilica, Bucureşti, 2013;
226. **Thielicke**, Helmut, *The Evangelical Faith*, Grand Rapids: Eerdmans, 1974;
227. **Thielman**, Frank, *The Style of the Fourth Gospel and Ancient Literary Critical Concepts of Religious Discourse*, in *Persuasive Artistry: Studies in New Testament Rhetoric in Honor of George A. Kennedy*, ed. Duane F. Watson, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1991;
228. **Tia**, Arhim. Teofil, *Elemente de Pastorală misionară pentru o societate post-ideologică*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003;
229. Idem, *Reîncăleştinarea Europei? Teologia religiei în pastorală şi misiologia occidentală contemporană*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003;
230. **Timiadis**, Mitropolit Emilianos, *Preot, parohie, înnoire: noţiuni şi orientări pentru teologia şi practica pastorală*, traducere de Paul Brusanowski, Editura Sophia, Bucureşti, 2001;
231. **Tofană**, Pr. Stelian, *Introducere în Studiul Noului Testament. Evangheliile după Luca şi Ioan. Problema sinoptică*, vol. III, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002;
232. **Toroczka**, Ciprian Iulian, *Misiunea Bisericii Ortodoxe, ieri şi azi*, Editura Agnos, Sibiu, 2019;

233. **Usca**, Pr. Ioan Sorin, Usca, Prof. Ana, *Tălcuirea Apocalipsei de la Sfinții Părinți până în zilele noastre*, Editura Christiana, București, 2007;
234. **Westcott**, B.F., *The Gospel According to St. John*, Cambridge, 1881;
235. **Wright**, Christopher J. H., *The Mission of God. Unlocking the Bible's Grand Narrative*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2006;
236. **Yannoulatos**, Anastasie, Arhiepiscopul Tiranei și al întregii Albanii, *Misiune pe urmele lui Hristos*, traducere din limba greacă de Diac. Dr. Ștefan L. Toma, Editura Andreiana, Sibiu, 2013;
237. **Idem**, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, Editura Bizantină, București, 2003;
238. **Zizioulas**, I.P.S. Ioannis, Mitropolitul Pergamului, *Comuniune și Alteritate, ființarea personal-ecclesială*, traducere din limba engleză de Pr. Dr. Liviu Barbu, Editura Sofia, București, 2013;
239. **Idem**, *Creația ca Euharistie*, traducere de Caliope Papacioc, Editura Bizantină, București, 1999;
240. **Idem**, *Euharistie, Episcop, Biserică*, traducere de Pr. Dr. Ioan Valentin Istrati și Geanina Chiriac, Editura Basilica, București, 2009;
241. **Idem**, *Ființa ecclesială*, traducere Pr. Dr. Aurel Nae, Editura Bizantină, București, 2007;

F. Studii și periodice:

242. **Achimescu**, Pr. Prof. Dr. Nicolae, „Secularismul ca atitudine spirituală care-L ignoră pe Dumnezeu”, în *Teologia*, nr. 4, anul VIII, (2004);
243. **Barrosse**, Thomas, „The relationship of Love to Faith in Saint John”, în *Theological Studies* no.18 (1957);
244. **Bălana**, Pr. Gheorghe, „Epistolă întâia Sobornicească a Sfântului Apostol Ioan, comentariu”, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, anul XXVII (1975), nr. 1-2;
245. **Idem**, „Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Ioan, cap. V, 7. Studiu istoric și comentariu”, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, anul XXVI (1974), nr. 1-2;

246. Idem, „Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan, Epistola I”, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, anul XXV (1973), nr. 1-2;
247. **Bel**, Pr. Prof. Dr. Valer, „Participarea mirenilor la misiunea Bisericii”, source: *Studia Universitatis Babeș Bolyai Orthodox Theology* (Studia Universitatis Babeș Bolyai Theologia Orthodoxa), issue: 12/ 2001;
248. Idem, „Temeiurile teologice ale misiunii”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Ortodoxă*, XLI (1996), nr. 1-2;
249. **Bria**, Pr. Prof. Dr. Ion, „Dimensiunea hristologică a economiei mântuirii”, în *Ortodoxia*, Anul XXXV (1983), nr. 2;
250. Idem, „Iisus Hristos – iubitorul de oameni”, (preluat din *Ortodoxia* 1/1966), în *Ortodoxia*, Seria a-II-a, Anul XII, nr. IV, (2020), București;
251. **Buchiu**, Pr. Prof. Dr. Ștefan, „Dimensiunea hristologică a eshatologiei și importanța sa pentru teologia ortodoxă contemporană”, în *Studii Teologice*, Seria a-III-a, Anul XII, nr. 2 (2016), București;
252. **Buga**, Ioan, „Sensul înfierii creștine după Sfântul Evanghelist Ioan și Sfântul Apostol Pavel”, în *Ortodoxia*, anul XXVII – nr. 3, (1975);
253. **Cândea**, Pr. Prof. Spiridon, „Parohia ca teren de activitate pastorală a preotului”, în *Mitropolia Olteniei*, anul XII, Nr. 5-6, (1960);
254. **Chițescu**, Prof. N., „Sobornicitatea Bisericii”, în *Studii Teologice*, Seria a-II-a, An VII, nr. 3-4, București, (1955);
255. **Ciobotea**, IPS Dr. Daniel, „*Taina Fratelui*”, în *Candela Moldovei*, Anul III (1994), nr. 1-2;
256. **Constantinescu**, Pr. Prof. Ioan, „Cuvântarea misionară a Mântuitorului la trimiterea apostolilor la propovăduire”, în *Glasul Bisericii*, Anul XLII (1983), nr. 1-3;
257. **Daniel**, Preafericitul Părinte, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Unitatea Bisericii este dar al lui Dumnezeu și coresponsabilitate a clerului și credincioșilor laici”, în *Teologie și Viață*, Seria a-II-a, Anul XXIX (XCV), nr. 1-4, 2019;
258. **David**, Arhim. Antim, „*Tipuri și Umbre în VT și Hristos-Adevărul în NT. Tipologii Hristologice în Comentariul Evangheliei după Ioan al Sfântului Chiril al Alexandriei*”, în *Ortodoxia*, Seria a II a, Anul XII (2020), nr. III;

259. **Emilian** Lovișteanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, *Misiunea parohiei prin activități social-filantropice și educaționale*, în *Teologie și Viață*, nr. 1-4, (2015);
260. **Gabriel**, Gavriș Andrei, „Unitatea lumii contemporane în lumina Rugăciunii Arhieresti a Mântuitorului: «Ca toți să fie una» (Ioan 17, 21)”, în *Studia Theologica Doctoralia Napocensia*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, Anul II (2019), nr. 2;
261. **Galeriu**, Pr. Prof. Dr. Constantin, „Dumnezeu s-a arătat în trup”, în *Glasul Bisericii*, XLVI (1987), nr. 1;
262. **Gomboș**, Stelian, „Despre datoria, implicarea și misiunea Bisericii Ortodoxe în postmodernitate”, *Altarul Reîntregirii*, (2015), nr. 3;
263. **Holbea**, Pr. Prof. Gheorghe, „Metanoia – de la remușcare la întâlnirea cu Dumnezeu”, în *Ortodoxia*, Seria a-II-a, Anul VI, nr. IV (2014), București;
264. **Hrițcu**, Pr. Dr. Vasile, „Sobornicitatea la Sfântul Ioan Hrisostom și însemnătatea ei pentru misiunea Bisericii astăzi”, în *Teologie și Viață*, Seria Nouă, Anul XXV (XCI), nr. 1-4, (2015);
265. **Ivan**, Pr. Dr. Ilie, „Sfinții Apostoli în slujirea Evangheliei Mântuitorului Iisus Hristos”, în *Mitropolia Olteniei*, LI (2000), nr. 3-4;
266. **Joantă**, IPS Mitropolit Serafim, „*Ortodoxia misionară*”, – interviu preluat din vol. *Ortodoxia sub presiunea istoriei*, Editura Bizantină, 1995, în *Ortodoxia*, Seria a II-a, Anul XII (2020), nr. II;
267. **Justinian**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească Biserică”, în *Ortodoxia*, An VI, nr. 2-3, București, (1954);
268. **Lossky**, Vladimir, „Tradiție și tradiții”, în *Studii Teologice*, Seria a-II-a, Anul XXII, nr. 7-8, (1970);
269. **Love**, Stuart (1999) "The Mission of the Church in the Gospel According to John," *Leaven*: Vol. 7: Iss. 1, Article 6, (1999);
270. **Man**, Dorel, „Preot, Parohie, Enoriași”, source: *Studia Universitatis Babes Bolyai Orthodox Theology* (Studia Universitatis BabesBolyai Theologia Orthodoxa), issue: 1/ 2009;
271. **Merwe**, D.G. Van der, „Experiencing Fellowship with God According to 1 John 1:5-2:28: Dealing with the Change in Social

- Behaviour”, *Acta Patristica et Byzantina*, Vol 18, 2007, Issue 1, Published online 30 May 2017;
272. Idem, *The Past and the Future of Time in the Present in 1 John*, „Acta Patristica et Byzantina”, Vol. 19, 2009, Issue 1, Published online 05 Aug. 2016;
273. **Metallinos**, Pr. Gheorghe D., „Parohia – comuniune în Hristos”, în *Teologie și Viață*, Seria a-II-a, Anul XXII (LXXXVIII), nr. 9-12, (2012);
274. **Mircea**, Pr. Ioan, „Apostolatul după Noul Testament”, în *Studii Teologice*, anul XXII, nr. 7-8, București, (1970);
275. Idem, „Iisus Hristos – Dumnezeu și Îndumnezeitorul”, în *Ortodoxia*, (preluat din *Ortodoxia* 1/1983) Seria a-II-a, București Anul XII (2020), nr. IV;
276. **Mocan**, Traian George, „Diversitate, asemănare și unitate în scrisorile Apocalipsei”, în *Studia Theologica Orthodoxa Doctoralia Napocensia*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, Anul II, (2019), nr. 2;
277. **Moldovan**, Alexandru, „Chemarea primilor ucenici – o perspectivă neotestamentară asupra fenomenului vocației”, în *Altarul Reîntregirii*, Anul XVI (2011), nr. 2;
278. **Moisescu**, Prof. Justin, „Ierarhia Bisericească în epoca apostolică”, în *Mitropolia Olteniei*, An VI, nr. 1-3 și 4-6, Craiova, (1954);
279. **Muntean, Nicolae**, „Implicații ale apostolatului creștin reflectate în patru discursuri cu caracter misionar ale Domnului Iisus Hristos”, în *Studia Theologica Orthodoxa Doctoralia Napocensia*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, Anul I, (2018);
280. **Niculcea**, Pr. Prof. Adrian, „Eshatologia ortodoxă din perspectiva coborârii lui Dumnezeu în istorie. O revedere a surselor biblice ale învățaturii despre sfârșitul timpurilor”, în *Ortodoxia*, Seria a-II-a, Anul X, nr. I (2018), București;
281. **Petraru**, Pr. Prof. Gheorghe, „Experiența lui Dumnezeu în Biserica Ortodoxă, prin credință, educație și cultură”, în *Teologie și Viață*, (2017), nr. 5-7;
282. **Preda**, Pr. Constantin, „Învierea Domnului după Evanghelia Sfântului Ioan. Faptele care au avut loc la mormânt. Ioan 20, 1-29 (30-31)”, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, anul LIV (2002), nr. 5-8;

283. Idem, „Patimile și moartea Mântuitorului după Evanghelia Sfântului Ioan (Ioan 18, 1-19, 42)”, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, anul LV (2003), nr. 1-4;
284. **Pufu**, Pr. Conf. dr. Gheorghe, „Sfânta Evanghelie după Ioan, mărturia dumnezeirii Mântuitorului”, în *Glasul Bisericii*, anul LXVI (2007), nr. 4;
285. **Santi**, Pr. Asist. Cosmin, „*Prezența vie și reală a lui Hristos și a Duhului Sfânt în Biserică până la a Doua Venire; Liturgia Eshatologică*”, în *Ortodoxia*, Seria Nouă, Anul VI (2014), nr. II;
286. **Semen**, Pr. Prof. Petre, „Iubirea aproapelui după Epistola I a Sfântului Apostol Ioan”, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, anul XXXIV (1982), nr. 1-3;
287. **Skiadaresis**, Pr. Conf. Dr. Ioannis G., „Scenele liturgice și materialul imnic ale Apocalipsei Sfântului Ioan Teologul”, traducere de Dr. Nicolae N. Burăș, în *Teologie și Viață*, Seria Nouă, Anul XXIV (XC), nr. 9-12, (2014);
288. **Sofron**, Pr. Prof. Vlad, „Ideile Teologice fundamentale ale Evangheliei”, în *Studii Teologice*, Seria a-II-a, Anul II, nr. 3-6, București, (1950);
289. Idem, „Principii Misionare și Sociale în Epistolele Sfântului Apostol Pavel”, în *Studii Teologice*, Seria a-II-a, Anul VII, nr. 5-6, București, (1955);
290. **Stan**, Pr. Prof. Liviu, „Succesiunea Apostolică”, în *Studii Teologice*, Seria a-II-a, Anul VII, nr. 5-6, București, (1955);
291. **Stăniloae**, Pr. Prof. Dr. Dumitru, „Iisus Hristos Arhiereu în veac”, în *Ortodoxia*, Anul XXXI (1979), nr. 2;
292. Idem, „Legătura între Euharistie și iubirea creștine”, în *Studii Teologice*, an XVII (1965), nr. 1-2;
293. Idem, „Sinteză Eclesiologică”, în *Studii Teologice*, Seria a-II-a, Anul VII, nr. 5-6, București, (1955);
294. **Streza**, Ciprian, „Sfânta Liturghie – Cina la Masa Împărăției și complementaritatea modurilor de împărtășire cu Hristos”, în *Studii Teologice*, Seria a III-a, an IX (2013), nr. 4;
295. **Streza**, Drd. Nicolae, „Aspecte ale teologiei comuniunii”, în *Ortodoxia*, anul XXVII, nr. 3, (1975);

296. **Tatu**, Drd. Răzvan, „Perspectivă interreligioasă asupra învățaturii despre eshatologie. Abordare ortodoxă”, în *Ortodoxia*, Anul LIX (2008), nr. 3-4;
297. **Tia**, Teofil, „«Interesul» pentru Dumnezeu în cultura postmodernității”, în *Altarul Reîntregirii*, (2009), nr. 2;
298. **Varga**, Cătălin, „Dimensiuni teologice ale luminii (φῶς) în prologul iohanic”, în *Studia Universitatis Septentrionis. Theologia Orthodoxa*, (2015), nr. 2;
299. **Vereș**, Otniel L., “A Study of the “I Am” Phrases in John’s Gospel”, în: *Perichoresis*, VI (2008), 1;
300. **Verzan**, Magistrand Sabin, „Cârmuirea Bisericii în Epoca Apostolică”, în *Studii Teologice*, Seria a-II-a, Anul VII, nr. 5-6, București, (1955);

G. Surse digitale:

301. <https://www.academia.edu/>
302. Bible Works 7;
303. <http://www.bibliaortodoxa.ro/>
304. <https://biblehub.com/>
305. <https://books.google.com/>
306. www.ceeol.com
307. <https://www.gutenberg.org/>

„ ... Către tine, preafericite ucenic și apostol, care de către Domnul fiu al Preasfintei și Preacuratei Sale Maici ai fost numit și căreia până la ducerea ei din lumea aceasta i-ai slujit, cădem cu toată umilința și zdrobirea inimii noastre, ca, împreună cu Preacurata Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioara Maria, care este și Maica Domnului, Maica ta și Maica noastră a tuturor celor ce au crezut în Hristos, să mijlocești pentru noi către Preadulcele nostru Mântuitor ca, prin a Sa milă și îndurare, să nu ne lase pe noi în toate zilele vieții noastre, nici în ceasul sfârșitului nostru, atunci când vom sta înaintea Lui și ne va judeca. Amin.” **(Fragment din rugăciunea acatistului Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul)**